

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

VIII. KÖTET. VIII. SZÁM.

EMLÉKEZÉSEK

A NEMZETKÖZI BÖRTÖNÜGYI CONGRESSUSRA

RÓMÁBAN 188⁵0. (NOV. 16—24.)

TÓTH LŐRINCZ

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a Magy. Tud. Akadémia II. osztályának 1886. márczius 8-án
tartott ülésén.)

— Ára 50 kr. —

BUDAPEST, 1886.

ÉRTEKEZÉSEK

a társadalmi tudományok köréből.

Első kötet. 1867—1870.

I. Szám.	Az uzsora törvényekről. Szinováczy György től. 1867. 17 l.	Ára 10 kr.
II. Szám.	A magyar mezőgazdaság. Keleti Károlytól. 1867. 19 l.	10 kr.
III. Szám.	A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. Dr. Konek Sándortól. 1868. 42 l.	20 kr.
IV. Szám.	A magyar Korona országainak legujabb népesedési mozgalmai. Dr. Konek Sándortól. 1868. 52 l.	20 kr.
V. Szám.	Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. Kautz Gyulától. 1868. 38 l.	20 kr.
VI. Szám.	A statistika hivatalos és tudományos művelése. Keleti Károlytól. 1868. 41 l.	20 kr.
VII. Szám.	A római jog s az újabbkori jogfejlődés. Pulszky Ágostontól. 1869. 27 l.	10 kr.
VIII. Szám.	Gaius. Rentmeister Antaltól. 1869. 116 l.	30 kr.
IX. Szám.	Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. Tóth Lőrincztől. 1869. 26 l.	20 kr.
X. Szám.	A törvénykezés reformja. Ökröss Bálinttól. 1869. 18 l.	20 kr.
XI. Szám.	A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. Csatskó Imrétől. 1870. 26 l.	20 kr.
XII. Szám.	A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megalakulása. Baintner Jánostól. 1870. 37 l.	20 kr.

Második kötet. 1870—1874.

I. Szám.	A fogyasztási egyletek. Dr. Vécsey Tamástól. 1870. 59 l.	20 kr.
II. Szám.	Az emberi öntudat jelen fokáról. Dr. Barsi Józseftől. 1870. 27 l.	10 kr.
III. Szám.	Kassa város parkettkészítése a XV. század kezdetén. Wenzel Gusztávtól. 1870. 43 l.	10 kr.
IV. Szám.	Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. Dr. Suhayda Jánostól. 1871. 12 l.	10 kr.
V. Szám.	Szemle a magyar jogászyűlések munkássága s eredményei felett. Tóth Lőrincztől. 1872. 88 l.	30 kr.
VI. Szám.	Modern alkotmányos monarchiai intézmények. Ladányi Gedeontól. 1873. 28 l.	10 kr.
VII. Szám.	Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. Kautz Gyulától. 1873. 16 l.	10 kr.
VIII. Szám.	A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. Hajnik Imrétől. 1873. 18 l.	10 kr.
IX. Szám.	A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. Dr. Matlekovits Sándortól. 1873. 32 l.	10 kr.
X. Szám.	Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongresszusokon. Keleti Károlytól. 1874. 32 l.	10 kr.
XI. Szám.	A székely kérdés. Galgóczy Károlytól. 1874. 24 l.	10 kr.
XII. Szám.	Az emberi élet-tartam és a halandóság kiszámításáról. 4 graphicus rajzzal. Körösi Józseftől. 1874. 52 l.	30 kr.

Harmadik kötet. 1875.

I. Szám.	A kényszer-egység a csődeljárásban. Apáthy Istvántól. 1875. 25 l.	18 kr.
II. Szám.	Quetelet emlékezete. Keleti Károlytól. 1875. 24 l.	10 kr.
III. Szám.	Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. Keleti Károlytól. 1875. 56 l.	40 kr.

EMLÉKEZÉSEK

A NEMZETKÖZI BÖRTÖNÜGYI CONGRESSUSRA

RÓMÁBAN 1886. (NOV. 16—24.)

TÓTH LŐRINCZ

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. T. Akadémia II. osztályának 1886. márcz. 8-án tartott
ülésén.)

BUDAPEST, 1886.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

I.

Előzmények.

A nemzetközi börtönügyi congressus, melyre a magyar tud. akadémia is meghívott, a hol ezt képviselni nekem volt örömem és szerencsém, ezúttal harmadik ízben, az örökváros: Rómában tartotta meg az emberiség s erkölcsiség ügyére nézve oly termékeny s áldásos üléseit. Kedves kötelességemnek tartom röviden számot adni a mélyen tisztelt akadémiának azon észlelések- s eredményekről, melyeket e gazdagon tanulságos kiküldetésemből haza hoztam. A t. akadémia azonban meg fog bocsátani, ha a kínálkozó alkalmat felhasználva, a congressust illető szakszerű, s félek, hogy a laicusra s az említett ügy iránt nálamnál kevésbbé érdeklődő hallgatóra s olvasóra nézve talán száraznak s unalmasnak mutatkozó számadást némely, az elbűvölő s felejthetlen Rómára általában s más szempontokból vonatkozó jegyzetekkel s benyomásokkal is vegyitem.

A múlt 1885-iki év novemberének elején, sötét őszi éjszakán, robogott el velem a déli vasút Olaszország felé. A Mignon ismert dalában foglalt kérdés zsongott folytonosan agyamban, melyre ekkorig csak félig-meddig lehetett igennel felelnem, mert csupán Lombardia kertének egy részét ismertem, mely még nem az a valódi mély Olaszország, melynek narancsai s ó-szobrai után annyi ábrándos szív, templomai s oltárai után annyi vallásos lélek eped.

Mire felvirradt: új világban találtam magamat. Itthon esőt s ködöt hagytam, ott meleg nap arany sugarai ragyogtak a hegyek ormain, s az útban eső olasz városok egyházainak kupoláin; langy szellő lengett a tiszta kék égről, s üde rózssák

illatoztak a virágszönyegeken. — Új élet, új nyelv, új szokások zsibongtak körülém, s lelkemet is azon elbűvöltség szállta meg, mely minden gondolkodó s érző embert rabjává tesz, kit Olaszország soha nem lankadó, hatalmas vonzereje magához ragad, ha nem oly nagy szellem is, mint akár a természet s művészet kiváltságos buvára s tolmácsa, az egyetlen Göthe, akár a geniális, pezsgő humorú, szeretetreméltóan gonosz és pajzán Heine, kiknek olaszországi utazásait egykor szomju vágygyal olvastam. — De főleg római utam saját céljára, a börtönügyi congressusra kellett gondolnom, s annak előkészületeivel foglalkodnom. Míg a Florenczben töltött néhány szép nap világos óráit a medicei Venus isteni szobrának, a nagy Medicik s a Palazzo Vecchio emlékeinek, az Uffici s Pitti-palota mű-gyűjteményeinek és a Baptisterio e világon legszebb érczkapuinak megbámulására szenteltem, az estéket s reggeleket büntetőügyi tanulmányokra fordítottam. Míg egyik oldalról Boissier »Archaeologiai-sétái« s Göthe olaszországi utazása s a jámbor Bedecker feküdtek asztalomon, más oldalt az előbbi börtönügyi congressusok munkálatai, s a megoldásra váró feltett kérdések voltak felítve, mely utóbbiakat a congressust előkészítő bizottmány, a meghívóval együtt, jó előre megküldött. Magánosan, azaz ismerős nélkül utazva, s az izgatottság miatt álmatlan éjjeleken át, volt időm komolyan elmélkedni a congressus feladatai felett s átlapozni az előbbi gyűlések történetét.

Ama nagyszerű előhaladások és javítások során, melyeket a szabadabb korszellem, a mult század második fele óta, — bár a reactio által okozott olykori megállapodásokkal, sőt úglátszó visszalépésekkel, egészben mégis folytonosan tért foglalva, felvilágosodott s mélyen gondolkodó, s egyszersmind nemesen érző férfiak apostoli ígéire hallgatva s fenlobogó zászlóját követve, az összes társadalmi állapotokban teremtet, előkelő helyet foglal el az az óriási munka is, mely a büntetőjogra s börtönügyre fordítottatott. — E nemes, s az emberiség örök háláját érdemlő törekvések alig vezethetők vissza egy századon túl. Régibb korban a börtönbüntetés kevésbé ismertetett, s alig alkalmaztatott, s annak még az újabb korban is csekélyebb fontosság tulajdonítottatott. Hosszú századok folytán

a büntetés e neme csak kisebb büntetteket és szegény embereket ért, kik pénzzel nem tehettek jóvá elkövetett rossz cselekedeteiket; fontosabb esetekben kényelmesebb és czélszerűbb módnak tartották: halálbüntetés vagy száműzés által menekülni a közrend háborítóitól, a törvényeket sértő gonosztevőktől, s gyakran csak politikai pártgyűlölség, vallásos fanatizmus, vagy magán bosszú áldozataitól. A halálbüntetés többé-kevésbé kegyetlen módjai: bitófa, hóhér-pallos, kerékbe-törés, máglyán-égetés stb., mellett, a száműzéshez folyamodtak, melyhez olykor a test megcsonkítása s egyéb kínos testi büntetések járultak. Lassanként azonban kezdték észrevenni, hogy a halál- és testi büntetések igen gyakori alkalmazása czélra nem vezet, s a száműzés is rossz szolgálatot tesz a közbátorságnak, és inkább csak a gonosztevők kicserélését eredményezi a különféle országok közt. Minél szűkebb körre korlátoztatott az említett büntetések alkalmazása, annál fontosabb szerepet kezdtek játszani a szabadságvesztés-büntetések. De soká tartott, míg a figyelem arra a szükségre irányoztatott, hogy ezen büntetések végrehajtására külön czélszerű és megfelelő helyiségek létesíttessenek. Az elítélteket, a mint éppen lehetett, elzárták holmi régi tornyokba, bástyákba, földalatti üregekbe hol minden felügyelet nélkül hagyatva, az örök vad és önző önkényének martalékkul vettette, sötétben, hidegben, egészségtelen nyirkos lyukakban, férgek közt, nehéz lánczokon s békókban töltöttek hosszú éveket, míg a nyomor s inség meg nem ölte, vagy a véletlen ki nem szabadította őket. Az első büntető intézetek, melyek a XVI-dik század óta némi gondoskodás és javítás nyomait mutatják, azon javító-házaknak is czimzett fegyházak, melyeket a kényszermunka behozatala jellemmez, s melyeket e rendszer feltűnőleg megkülönböztet más börtönöktől, hol a foglyok heverve, minden foglalatosság nélkül töltötték idejüket. De fenmaradt a veszély, mely abból származik, ha vén és kipróbált gonosztevők, megromlott csavargók, istentelen s vallástalan emberek, s még jó nevelés által megmenthető s javítható egyének, gyermekek s ifjak egyazon helyen őriztetnek, s e különféle elemek, nappal közös munkát végezve, éjjelre is együvé záratnak. Ez elerkölcstelenítő közösség s összevisszaság az úgynevezett javítóház akat, melyek di

cséretére annyi szép szó vesztegettetett, s melyeket akkor sok vérmes rövidlító jó erkölcsök iskoláinak tekintett, valódi bűniskolákká, megromlás fészkeivé tette. Ezen intézetek felállítása által tehát még korántsem valósíttatott a börtönügy igazi reformja, s aligha tévedünk, ha azt állítjuk, hogy azok létrehozására nem is annyira az emberiségi és javítási magas eszme lelkesítette a kormányokat, mint a pénzügyi szempont, az anyagi haszon reménye, melyet a kényszermunka ígért, kevesbítve a börtönökre fordított kiadásokat s enyhítve az azok által nagy mérvben igénybevett budgetek terhét.

Csak a mult század második felében látjuk felderülni amaz új időszakot a börtönök történetében, melyet az emberiség, az erkölcsiség, s a valódi állambölcsesség sugarai hatnak át, és felébred végre a buzgó s lelkes érdekeltség az e téren eszközrendő gyökeres reformok iránt. Apostoli erélyvel lép fel, mint e mozgalom megindítója s fáradhatlan izgatója, az angol *John Howard*, ki élete nagy részét bámulatra méltó kitartással szenteli e nemes ügynek. »*The state of the prisons*« című munkájában oly megrázó képét adja a korabeli börtönéletnek s a javításra váró hiányoknak, mint előtte senki, noha a börtönügyi javítás már előbb is több oldalról sürgettetett. Feltűnik, mint óriási szörnyeteg, az emberiség s haladás szellemével oly kiáltó ellentétben levő szomorú valóság, összes megdöbbentő részleteiben, a nemesebb érzelmű emberek nagy tömege felriad e kép előtt s tettere buzdúl, hogy a boldogtalan rendszer jobbra s emberibbre alakíttassék át.

A mozgalom egyszersmind Amerikából indul ki, s míg az ó világrészben a francia forradalmat követő nagy háborúk a békés haladást egy időre hátráltatták, az új világban, a börtönügy javítására irányzott törekvések során, kifejlett amaz ellentétes két rendszer, mely a börtönjavítási ügy művelőit két nagy táborba osztotta, t. i. a philadelphiai magánrendszer, és az auburni hallgató rendszer.

A béke helyreállása után Európában is újra napirendre került a börtönreform kérdése. Tagadhatlan, hogy már a század kezdete óta többféle javítás hozatott be a fegyházak kormányzatába s kezelésébe; s különösen a foglyok ruházása, ételmezése s összes phisikai szükségei és az emberiesb bánás

tekintetében nagy haladás volt észlelhető az előbbi állapotokhoz képest. De tapasztalni kellett, hogy a penitentiarius kérdés nem egyedül az emberiség kérdése, s nem szabad, hogy csupán az legyen. A behozott javítások egyáltalán nem fogyasztották a büntettek számát, sőt a kedvezőbb bánás inkább csak növelte a törvénszegések áramlatát. Az ennek meggátlására vonatkozó intézkedések tehát, mint a társadalom biztosságának és nyugalmanak lényeges kérdései, parancsolólag követelték a megoldást.

E kérdések tehát úgy a kormányok mint a buzgó és sokoldalú magántanulmányok és törekvések gondoskodásának előkelő tárgyaivá lettek; gazdag irodalom fejlődött ki; a lapok és folyóiratok megnyitották a fontos ügynek hasábjait, tudós társaságok s emberbaráti egyletek vitáztak annak kérdései felett egyes országokban, s ekkor kezdtek először arra gondolni, hogy a különféle országok szakértő s érdeklődő férfjaiból nemzetközi congressust kell egybehívni, mely tudományát s tapasztalásait összpontosítva munkálkodjék a nagy kérdések célszerű megoldásán, melyekhez képest sok, nagy hű-hóval kergetett napi kérdés, éppen úgy törpének s jelentéktelennek mutatkozik, mintha Edison vagy Pasteur emberiségboldogító találmányainak mértékével méretik. Szabad legyen tehát reménylenem, hogy itt a tudományok házában, melyeknek vég-célja ma és mindörökké az emberiség sorsának javítása, a bármely oldalon felmerülő nyomor s ezerágú társadalmi bajok megszüntetése vagy legalább enyhítése, a börtönügy, s az ennek hiányosságából származó veszélyek elhárítására irányzott gondoskodás tudománya is, résztvevő figyelemre s érdeklődésre talál még azok részéről is, kik e tárggyal különösen nem foglalkoznak.

A börtönreform terén pezsgő tudományos s egyszersmind gyakorlati mozgalom, mely már egy század előtt Angliából s az éjszak-amerikai szabad államokból indult ki, az 1830-dik év, tehát több mint félszázad óta öltött nagyobb méreteket, s a mi legfontosabb, nemzetközi jelleget. Az egész emberiség s nem egyes országok s népek ügye ez, s ezért legsikeresebben vihető előre nemzetközi érintkezések, eszmecserék s az összes polgárosult államok kormányainak hasonló eljárása

útján, fentartva a nagy vezérelvek egysége mellett, természetesen, azon részletes eltéréseket, melyeket a népfajok különböző jelleme, véralkata s műveltségi foka szükségessé tesz.

Elkelles mozgalom, melyet az 1830 s 1848 közti időszakban Franciaországban *Toequeville* és *Beaumont*, Németországban *Mittermaier* és *Warrentrapp* stb. munkái tápláltak s irányoztak, az 1846-diki frankfurti és 1847-diki brüsseli congressusokat hozta létre.

Német, francia s angol tudósok s emberbarátok élőlőszóval s írásban kezdék kicserélni eszméiket ily congressus megtartása s annak módozatai iránt s felszólítás meneszteték a magasztos ügy barátaihoz, hogy jőjjenek össze 1846-ban majnai Frankfurtban. A felhívást *Aubanel*, *Crawford*, *David*, *Diez*, *Ducpetiaux*, *Harnier*, *Jebb*, *Julius*, *Lindpaintner*, *Mittermaier*, *Moreau-Cristophe*, *Nöllner*, *Picot*, *Russel*, *Suringar*, *Warrentrapp* és *Welker*, angol, francia és német szaktudósok irták alá. Részt vettek ez első kisebb congressuson 46 német s az éjszak-amerikai Egyesült-Államok, Anglia, Franciaország, Oroszország, Belgium, Németalföld, Schweicz Dánia, Svéd- és Norvégország képviselői, számszerint 29-en. *Mittermaier*, a nagynevű jogtudós s heidelbergi egyetemi tanár, vitte az elnökséget, s a frankfurti *Warrentrapp* a titkári tollat. A három napon át tartó viták alapjául az összehívók programot terjesztettek elő, melyben kijelöltettek a megbeszélendő pontozatok, s a többség véleményei határozati javaslat alakjában állapítottak meg. A congressus munkálatait *Warrentrapp* titkár tette közzé német nyelven ¹⁾, *Moreau-Cristophe* francia nyelven ²⁾.

A frankfurti congressus határozatából egy év múlva 1847-re új congressus hivatott össze Brüsszelbe, melyre mintegy 200 tag jelent meg különféle országokból. Elnökké *Van-Meenen*, a brüsszeli cassatio-szék elnöke választatott, s titkárrá

---

¹⁾ Verhandlungen der ersten Versammlung für Gefängnisreform, zusammengetreten im September 1846 in Frankfurt am Main (Frankfurt am M. 1847).

²⁾ Débats du Congrès pénitentiaire de Francfort sur le Main 28, 29. et 30. septembre 1846. (Paris, 1847.)

Ducpetiaux, a belga börtönök főfelügyelője. E congressus is csak 3 napig tartott, s a többség nézetei három terjedelmes határozatba foglaltattak és közzé is tétettek ¹⁾).

A brüsszeli congressus elhatározta, hogy harmadik congressus is tartassék a következő évben, és pedig vagy Schweiczban vagy Németalföldön, ezt azonban az 1848-dik évi politikai események lehetetlenné tették. Csak 10 évvel később 1857-ben jöhetett össze a harmadik congressus ismét s most már másodízben majnai Frankfurtban, mely már nem volt kizárólagosan börtönügyi s »Congres international de Bienfaisance« czímet viselt, de egyik ülésében a börtönüggyel is foglalkodott. Ismét *Mittermaier* volt elnöke s *Warrentrapp* titkára, kik a programmot készítették. A határozatok 1858-ban tétettek közzé franczia nyelven ²⁾).

1848 után némi hanyatlás vagy legalább tespedés volt ez ügyben, mint minden jóban és nemesben, észlelhető; s legalább a mozgalom nemzetközi jellege látszott halványulni és szűkebb körökre szorúlni vissza; de voltak mégis némely, a polgárosultság magaslatán álló országok, melyek a fejlődést ez idő alatt sem engedték szünetelni, u. m. Anglia, Belgium, Németalföld és a schweiczi köztársaság, a szabad és humánus eszméknek e mindenkori menhelyei s tenyésztő házai. A politikai ég ismét derülvén, 1870. óta Németország is kezdett az említett államok nyomán járni, s a börtönügy körül nagyobb tevékenységet fejteni ki. Tudjuk, hogy a német természet nehezebben mozdúl s határozza el magát, de ha egyszer hozzá fog valamihez, azt azután alaposan s mélyre hatva karolja fel, a legrészletesebben tanulmányozza, s fel nem hagy vele, míg ki nem meríti s tökélyre nem viszi. *Dietz*, *Füsslin*, b. *Holzendorff*, *Hoyer*, *Röder*, *Schwarze*, stb. a büntetőjognak s börtöntudománynak oly kitűnő s lelkes hősei, kik a német névnek s tudománynak e téren soha nem hervadó koszorúkat szereztek. A német börtönigazgatók s tisztviselők (*rajna-veszt-*

¹⁾ Débats du Congrès pénitentiaire de Bruxelles, Session de 1847. (Bruxelles 1847.)

²⁾ Congrès international de Bienfaisance de Francfort sur le Main, Session de 1857. (Francfort, 1858.)

fáliai és éjszak-nyugati név alatt) egyleteket alapítottak e szent ügy elővitelére, s az 1871-ki müncheni, 1877-iki stuttgarti és 1880-iki brémai gyűléseken cserélték ki s fejtegették eszméiket és tapasztalataikat. Hasonló egyletek más országokban is alakultak, ugymint a skandináv-államokban az »*éjszaki társulat*; Franciaországban (1876-ban) a »*Société générale des prisons*«, s a mit első helyen kellett volna említenem, Angliában a »*Howard-Association*«. Mindezen nagyérdemű egyletek becses és tanulságos évkönyveket s közleményeket adnak ki, melyek során különösen magas értékkel bírnak, s az e nemű tudomány kincstárának tekinthetők, az említett angliai társulat közzétételei, s a francia ált. börtönegylet bulletinjei. Ezek azonban csak egy-egy országra szorítkozó, és így szűkebb körű, inkább helybeli mozgalmak voltak, s ismét az éjszak-amerikai államoké az érdem, hogy az 1848-iki politikai válságok óta megfeneklett mozgalom újra nemzetközi jelleget vett fel. E mozgalom főtényezője az egyesült éjszak-amerikai államok kormánya s annak képviselője, a már közfájdalomra elhúnyt dr. *Wines*, ki magában a nagy jogászt s nagy theologust egyesítette. E megújult nagyszabású mozgalom eredményei az előbbieknél nagyobb körökre terjedő s rendezettebb nemzetközi börtönügyi congressusok, melyek elseje Londonban, 1872-ben július hó 3—13-ik napjain tartatott meg az említett tudós emberbarát kezdeményezése folytán. Ki lévén tűzve a nemzetközi congressus székhelye: *Wines* 1871-ben átjött Európába s minden oldalról megnyerte a kormányok jóakaró részvételét, s Angliában tartózkodása alatt bizottmány alakult a szükséges előkészületek megtételére. E nagyszerű gyülekezet munkálatait *Pears*, ennek a congressusnak titkára tette közzé nagy munkájában. A polgárosult világ minden részéből összegyűlt szakférfiak, termékeny eszmecsere közben, meggyőződtek, hogy ily nemzetközi gyűlések ismételt összehívása legalább is minden ötödik évben szükségesnek mutatkozik, hogy a teljesen még ki nem fejtett gazdag anyag feldolgoztathassék, s a vitás kérdések, melyeknek czélszerű megoldásától egész államok s nemzedékek jólléte nagy részben függ, a polgárosult világ minden tájáról összejövő, tudós és tapasztalt szakférfiak által, kik a különféle viszonyokból merített, s sokoldalú észle-

leteik s mély tanulmányaik kincsét, mint méhek egy köpübe a sokféle virágból s növényből nyert mézet, gondosan összehordják, alaposan megbeszéltesenek, s emberileg lehető legjobb megoldásra érleltesenek.

E congressuson, melynek elnöki székén *Carnarvon* gróf ült s titkári tollát *Pears* vezette, a tagok legnagyobb száma a britt birodalom s az amerikai államok szakférfaiból került ki, de Poroszországot s Magyarországot kivéve, minden egyéb polgárosult állam is képviselve volt azon, még pedig oly kitűnő férfiak által, mint *Loyson* és *Jaillant* Franciaországból, báró *Holtzendorff* és *Steinmann* Németországból, *Ploos van Amstel* és *Pols* Németalföldről, *Stevens*, *Van de Veyer* és *Berden* Belgiumból, *Beltrani-Scalia*, *De Foresta* gróf és *Girolami* Olaszországból, *Sollohub* gróf és *Annenkoff* tábornok Oroszországból, *Montijo y Aquilera* Spanyolországból, *Guillaume* Schweiczból, *Gerle* Svédországból, *Petersen* Norvégiából, *Brünn* Dániából, dr. *Frey* Ausztriából, *Armeni* Görögországból sat. — Éjszakamerikát dr. *Wines*, a megindult mozgalom főtényezője, *Haines* kormányzó, *Leavitt* bíró, *Pilsbury* tábornok; Chilit *Morla Vicuña* képviselte, sőt Törökország képviselője sem hiányzott *Mussurus* bey személyében. — Az idegen vendégek száma 120-nál többre ment, s ezek közt fele amerikai; a résztvevő angol békebírák száma: 63, s ezek közt oly nevek, mint *Alfred Hill*, *Exeter* marquis, *Cartwright*, *S. Wood*, *Chichester* gróf, *Hertford* marquis sat. Fegyintézeti felügyelők s képviselők: 55; javító intézetek képviselői: 31 s ezek közt több lelkes nő is; kiszabadult foglyokat segélyező intézetek képviselői: 20; végre egyszerű aláírók: 100, ezek közt Angliának igen sok fényes neve. A vendégek közt csak egy magyart találunk: *Schedius Lajost*, a kir. tábla nagy képességű bíróját, kinek ez adatokat köszönöm.

A nemzetközi, azóta már kettővel, t. i. a stockholmival és rómaival szaporodott congressusok eljárását, szabályzatát, beosztását s munkarendét, mely azóta mind nagyobb tökélyre fejlett, már az első, londoni congressus állapította meg. Már ott két osztálya volt a tagoknak, t. i. a kormányok által küldött hivatalos tagok, képviselők, s a nem hivatalos minőségben jelenlevő érdekelt szakférfaik, kiket minden egyes ország

nemzeti bizottságai kérték fel a megjelenésre. A congressus, mint ez Rómában is így volt, három osztályban dolgozott, külön ülésekben, melyek minden harmadnapon teljes ülésekben egyesültek, hogy az osztályok munkálatait megvitassák, melyeket az előadásra megválasztott tagok készítettek elő a teljes ülésekre. Egyik osztály az elítélést megelőző, a másik a büntetés ideje alatti, s a harmadik az elítéltek kiszabadulása utáni viszonyokra vonatkozó kérdéseket tárgyalta. Az első categoriába tartoztak: bizonyos büntetésnemek alkalmazásának vagy eltörlésének czélszerűsége; az ítéletek tartama, a vizsgálati eljárás sat.; — a másodikba: a börtöni igazgatás s felügyelet, a tisztviselők helyzete, a börtönépítés, börtöni munka s iskolázás, a börtönök fegyelme ellen elkövetett vétségek s ezek büntetése, a fiatal gonosztevőkkel való bánás, s a börtönstatisztika; — a harmadikba: a büntetés elengedése s feltételes szabadon bocsátás; a kiszabadult rabokra való felügyelés, ezek segítése, a menedékházak, kiköltözés s rehabilitatio kérdése. De vita tárgyát képezte a legnagyobb, főkérdés is: melyek a különféle büntető rendszerek, az elkülönzési, a zárkás (celluláris), az auburni, vegyes, s a Crofton-féle fokozatos, vagyis irlandi sat. rendszerek viszonylagos előnyei? Gondoskodva volt e mellett a nagy világváros roppant számú fegyintézeteinek, javító- és nevelő-, segítész és könyör-intézeteinek tanulságos meglátogatásáról. Mindezekben már azon szervezetre ismerünk, melyet a következő congressusok is átvettek s czélszerűnek ismertek el.

A londoni nagy congressus, valamint a következő stockholmi s római is, sok tekintetben különbözött a megelőző kisebbektől. Ezeknek majdnem egészen magánjellegük volt, magán-emberek által kezdeményeztetek, s a kormányok vagy épen nem, vagy csak alig-alig járultak egybehívásukhoz. Kizárólag, vagy csaknem egészen magán-személyekből alakultak, kik a kormányok megbízása nélkül jöttek össze. Voltak kétségkívül a tagok során kitünő, a börtönügy elméletében vagy gyakorlatában jártas tudósok, de volt sok pusztá dilettans s nem egyéb, mint rajongó emberbarát is, kik nemes philanthropiával voltak ugyan telve, de a fennforgó szakbeli kérdésekkel különösen s mélyebben sohasem foglalatoskodtak. — Egészen

másként volt ez Londonban; az itteni congressus, államkormány részéről lett kezdeményezve, s összeállítása is egészen másféle volt. Átlátták, hogy a börtönreformok valósítása nem lehetséges a kormányok közbenjárása és megfelelő törvényhozási intézkedések nélkül, szükségesnek tartották tehát azok rokonszenvét s tetteleges segélyét megnyerni, s e célra mindent elkövetni, hogy a különféle államok kormányainak képviseltetése biztosítva legyen. 22 állam volt ott hivatalosan képviselve, mintegy 100 képviselő által; s a többi résztvevők, a különféle országok fegyintézeteinek főhivatalnokai, bírák, egyetemi jogtanárok s parlament-tagok, kik törvényhozási munkájuk közben különös figyelmet fordítottak a börtönügyi kérdésekre, társaságok elnökei, nevelő- s javító-intézetek igazgatói, szóval: csupa oly férfiak, kiket hivatalos vagy megszkott munkásságuk érintkezésbe hozott a congressus feladataival, s kik illető kormányaikra hatályos befolyással lehettek.

A munka rendszerére nézve is különbözött a londoni congressus megelőzőitől. Az előbbi kisebb gyűléseken csaknem kizárólag a vélemények kicserélésére helyeztek súlyt, s azt hitték, hogy a fenforgó kérdések megfejtésére elegendő, ha alkalom nyújtatik a különféle rendszerek védőinek, tudomány és gyakorlat embereinek, hogy összegyűlvén, kifejtsék s védelmezzék véleményeiket. Kétségtől sok tanulságos, sok gyakorlati tapasztalást hoztak a congressusra s raktak le annak jegyzőkönyveiben, de főleg azt tartották feladatuknak, hogy bizonyos elméleti véleményeket vitassanak. Ily congressusok eredménye nem felelhetett meg a kitűzött célznak. A számos határozat, mely hozatott, nem termett gyümölcsöket; nagy részük alkalmazás nélkül maradt; mások, gyakorlatba véve, nem találtattak célravezetőknek. Így például: mind ama congressusok a zárkás magánrendszer mellett nyilatkoztak, s e rendszer még sem juthatott oly érvényre, melyre számítottak, s nem foglalhatta le magának a jövőndőt. Sok országban mutatkoztak oly jelenségek, melyek arra mutattak, hogy a celluláris rendszer teljes célszerűsége iránti bizalom megrendült. Új rendszer, mely a frankfurti congressus idején még kevéssé volt ismerve, az *in*, vagyis fokozatos rendszer, mely nálunk is elfogadtatott, mindinkább tért foglalt s pártolókra

talált. — A londoni congressus tehát más munkatervet léptetett életbe. Céljául tűzte ki börtönstatisztikát gyűjteni, s ez által értesülést szerezni a különféle börtönrendszerek határsáról; hasonlítani a büntetés s a foglyokkal bánás többféle nemeinek gyakorlati hatályait, s a bűnöknek úgy megtorlására, mint megelőzésére szolgáló módozatokat. Felhagytak a meddő munkával, hogy csupán elméleti vitatkozások útján oldják meg a börtönügyi kérdéseket, s mindenek előtt arra törekedtek, hogy hiteles felvilágosításokat szerezzenek a különféle államok büntető intézeteinek állapotáról, a bűnöket s büntetéseket illető gyakorlati tapasztalásokról, a nyert eredményekről s az akadályokról, melyeket ezeknek elérése végett le kellett győzni. A congressus tagjainak vitatkozása, vagy inkább eszmecseréje is ehhez képest a szerzett tapasztalások s valódi tények felőli felvilágosítások s nem elméleti fejtegetések, hanem tisztán gyakorlati kérdések feletti vélemények kicserélésében állott, és a hozott határozatok száma is sokkal kevesebb volt.

Még más szempontból is lényeges különbség mutatkozik a londoni s ezt követő, és az előbbi kisebb congressusok tárgyalásai között. Az előbbieken majdnem egyedül, vagy legalább főképen a börtöni rendszerek javításáról, a már elítélt gonosztevőkkel bánásról volt szó, s keveset gondoltak arra, hogy más és még hatályosabb eszközök is vannak, melyek által a társadalom a büntettek nagy számát csökkentheti. Ha méltó tárgya a megfontolásnak az elítéltek büntetése, nem kevésbé fontos a bűnbeesés lehető megelőzése; erre különös figyelem fordítottatott a londoni s azt követő congressusokon, mely már a bűnöknek nemcsak megtorlására, hanem megelőzésére is gondolt, s előszeretettel foglalkodott az elhanyagolt, elhagyott árva gyermekek, kóborlók s a kiszabadult rabok sorsával is, s a módokkal, melyek által ezek a nyílt örvényből megmentesenek. Randall szavai lebegtek előtte: »Build less prisons and more reformatories; build less reformatories and more schools for abandoned and defenceless children; build less schools for the children and the poor, by tending virtue, temperance and industry in the families.« (Építsetek kevesebb börtönt s több javító-házat; építsetek kevesebb javító-házat s több iskolát elhagyott, védtelen gyermekek számára; építsetek kevesebb isko-

lát gyermekek s szegények számára, s ápoljátok az erényt, mértékletességet és munkásságot a családokban.)

A londoni congressus, melynek nagybecsű munkálatairól szóló jelentések s emlékiratok 1872-ben jelentek meg ¹⁾, szétosztása előtt megtette az előkészületeket egy újabb congressus megtartására, s nemzetközi bizottmányt nevezett ki e célra, ennek különös feladatává tévén a börtönügyi statisztika szervezését. E bizottmány tagjai voltak az olasz *Beltrani-Scalia*, ausztriai *Frey*, schweiczi *Guillaume*, angol *Hastings*, német *Holtzendorff*, francia *Loyson*, németalföldi *Pols*, belga *Stevens*, orosz gr. *Sollohub* s északamerikai *Wines* urak. A bizottmány *Wines*-t választotta elnökévé, s *Guillaume*-ot titkárává. Első ülését 1874-ben tartotta Brüsszelben, hol meggyőződött, hogy eljárása sikerére mulhatlanul szükséges, hogy a bizottság hivatalos jelleggel birjon, s az elnök ily irányban felszólította a kormányokat, hogy az 1875-ben Bruchsalban tartandó ülésre már ily hivatalos delegátusokat küldjenek. A francia, orosz, svéd, dán, olasz, bádeni, németalföldi és schweiczi kormányok a congressus említett választottjaival együtt leendő működésre csakugyan elküldték hivatalos megbizottaikat, s ezek már részt vettek a bruchsali tanácskozásokban, s elhatározták a közelebbi congressusnak Stockholmban tartását, mit Svétzia királya, a börtönügy reformjának lelkes barátja, örömmel fogadott s anyagilag is nagy mérvben segélyezett. Már a brüsseli gyűlés *Holtzendorff*, *Stevens* és *Pols* urakból álló kisebb bizottságra bízta a közelebbi congressus programjának s munkarendjének és az azon tanácskozás alá veendő általános és közvetlen érdekű gyakorlati kérdéseknek kidolgozását, melyeket a bruchsali szélesebb körű gyűlés magáévé tett, s a kérdések előkészítésére véleményezőket nevezett ki; ugyane gyűlés, az előkészítő munkák könnyebbítésére, *Holtzendorff* elnöksége alatt, *Almquist*, *Beltrani-Scalia*, *Pols*, *Stevens* és *Yvernés* urakból s *Guillaume* mint titkárból álló albizottmányt nevezett ki, mely véglegesen 1878-ik évre tűzte ki a stockholmi congressus

¹⁾ Prisons and Réformatories at home and abroad, being the Transactions of the International Penitentiary Congress held in London July 3—13. 1872.

idejét, s kidolgozta a nemzetközi congressusok ügyrendét. A bizottmány még egyszer Párisban jött össze 1878 júniusán, s végképen megállapította a szabályokat, melyek azóta a nemzetközi börtönügyi congressusoknak eljárásukban mintegy törvényül szolgáltak.

A második nagy congressus tehát 1878. év augusztus 15—26. napjain Stockholmban, Svédország fővárosában tartott meg, a mely főváros I. Oszkár svéd királynak, a börtönreform lelkes barátjának s előmozdítójának, tiszteletére választott a második nemzetközi congressus székhelyévé. Az itteni tárgyalások dús anyagát *Guillaume*, a schweiczi neuchateli fegyház igazgatója, két kötetes nagy munkájában (1879.) s *Deportes Nándor* párisi ügyvéd és *Lefebure Leon* al-államtitkár s parlamenti tag, tudományosan feldolgozva, tették közzé az egész tudományos világ bő tanulságára. — E congressuson a magyar kormányt *Csemegi Károly*, akkori magyar igazságügyminiszteriumi államtitkár, a magyar büntetőkönyv s eljárás nagy-tudományú szerzője, képviselte; s rajta kívül jelen voltak még hazánkfiak közül: *Tauffer Emil*, a horvátországi lepoglavai fegyház igazgatója, szintén a kormány delegátusa, *Bökh János* kir. ügyész és *Rosti F.* követségi titkár. Ausztria részéről megjelent itt: *Edelmann* igazságügyminiszter tanácsos s báró *Pottenburg* követ s teljhatalmú miniszter; Németországból: *Föhring*, *Goetz*, *Illing*, *Krohne*, *Mess*, *Petersen*, *Rittscher*, *Starke* (porosz delegátus) sat. Belgiumból: *Berden*, *Thonissen*; Németalföldről: *Polz* és *Ploos van Amstel*; Dániából: *Ammitzböll*, *Brünn* és *Goos*; Norvégiából: *Smith*; Schweiczből: *Guillaume*; Oroszországból: *Galkin* *Wraskoi*, *De Grot*, *Jacowlew*, *Kokovceff*; Spanyolországból: *Armengol y Cornet* s *Lastres*; Portugallból: *Soto Major* követ; Franciaországból: *Choppin*, *Daresté*, *Desportes*, *Dubois*, *Hardouin*, *Lefebure*, *Michaux*, *Michon*, *Vanier*, *Yvernés* sat. Angliából: *Baker*, *Arney*, *Hill*, *Tallack*, *Wright*, *Smale* hongkongi főbíró sat. Olaszországból: *Beltrani-Scalia*, *Brusa*, *Canonico*, *Pessina*; Görögországból: *Skousés*; Amerikából és ugyan az éjszakamerikai egyesült államokból: *Stevens*, *Stark*, *Millogan* és *Wines* urak; Mexikóból: *Barreda* berlini követ; Braziliából: *Padua Fleury*; az argentin köztársaságból: *Aberg*; Svécziából és Finnlandból pedig

minden szakember, a ki csak mozdúlhatott, de névszerint: *Almquist, Berg, Annerstedt, Bärencreutz, Carlson, Charpentier, Gerle, Hagströmer, Olivecrona, Örbom, Rubenson, Sparre* gróf, *Mechelin* sat., többnyire az elmélet vagy gyakorlat terén híres, köztisztviselőben s tekintélyben álló nevek, miniszterek, tanácsosok, fegyház-igazgatók, egyetemi tanárok, s ez ügygyel foglalkodó egyletek elnökei. Összes szám 297, kik közül svéd és norvég (otthon levő) 160, tehát a felénél több; nem svéd (vendég) 137, (s ezek közt amerikai 14, dán 21, angol 27, francia 17, német 14, orosz és finn 17, olasz 6, spanyol 4, belga 4, németalföldi 3, magyar 4, osztrák 2, schweiczi 2, görög 1 és portugall 1.)

A congressus elnöke *Björnstjerna* svéd külügyi miniszter volt, tiszteletbeli elnökké a nagyérdemű dr. *Wines* választott; alelnökök: az orosz *De Grot*, a svéd *Almquist* és a belga *Thomissen* urak; az osztályok elnökei pedig: a nápolyi *Pessina*, a francia *Choppin* s a porosz *Illing*. A helybeli bizottmány elnöke *Almquist*, tagjai többek közt *Bräkenhjelm* stockholmi kormányzó, *Gerle* és *Hagströmer* valának. A főtitkári tolla a neufchateli *Guillaume*, a congressusok ügyének egyik leglelkesebb előmozdítója, már Stockholmban is, mint előbb a nemzetközi bizottmányban, s mint azután Rómában, kitűnő ügyességgel vezette.

A stockholmi congressus általános jelleme s iránya ugyanaz volt, mint a megelőző londonié, melyet fentebb jelezni igyekeztem, kimutatva a különbségeket, melyek ez utóbbi nagy congressusok irányzatát, eljárását s törekvéseit az előbbi kisebb körű s inkább elméleti irányú és ezért kevésbé termékeny és sikeres congressusokéitól sok részben eltérőkké tették. Az ott felvetett kérdések s azok feletti tanácskozások eredményeinek bővebb ismertetésére ezúttal ki nem terjeszkedhetem. Csak azon pontokat kívántam kiemelni, melyeknél fogva e congressusok a következő rómainak mintegy bölcsőjét s irányadóját képezték, és a három nagy congressust egymással szoros összefüggésbe hozták.

II.

A római congressus.

A megalkotott állandó nemzetközi bizottmány, ezen egész mozgalomnak sarkköve és lelke. Ez készít elő minden szükségset, ez gondoskodik mindenről, ennek czélszerű munkásságától függ, hogy a congressus sikerrel működhessék s czélt érjen. A kidolgozott szabályzatban, a londoni és stockholmi congressusok által elfogadott irányzatnak megfelelőleg, különösen az lett kitűzve feladatául, hogy a büntettek megelőzésére s meggátlására, valamint a fegyházakbeli kormányzatra s eljárásra vonatkozó rendeleteket, utasításokat s adatokat minél teljesebben összegyűjtse, s így az államkormányok lehető legjobb felvilágosítását eszközölje a büntető törvény ijesztő számú megsegéseinek megelőzésére s egyszersmind a bűnösök javítására vezető rendszabályok iránt. — A bizottmány, különféle nemzetek fiaiból s különféle kormányok küldötteiből lévén összeállítva, utasítva volt minden, akár szóbeli, akár írásbeli közlések elfogadására, melyeket, illető hazájukból, a reájok bízott ügy iránt érdeklődő személyek hozzájuk intéztek. — Bulletinet tett közre, melyekben, franczia nyelven, egészben vagy kivonatban adta a börtönügyre vonatkozó szerves törvényeket és szabályzatokat, törvényjavaslatokat s ezek indoklásait; a congressus munkarendébe felvett kérdések feletti véleményeket (rapportokat), emlékiratokat s cikkeket, — szervezte a börtönügyi statisztikát, s időnként megvitatta a hivatala (bureauja) által javaslatba hozott kérdéseket azon szempontból, hogy czélszerű s időszerű lesz-e azokat a legközelebbi congressus tanácskozása alá bocsátani? Minden egyes tagnak szintén joga volt kérdéseket terjeszteni a bizottmány megbeszélése alá. E bizottmány hozta javaslatba a congressus következő szék-helyéül Rómát.

A nemzetközi bizottmánynak tagjai voltak: Bajorország részéről *Holtzendorff* báró müncheni jogtanár, *Führing* bíró Hamburgból, *Ritscher* szenátor Lübeckből, *Guillaume* a neu-

chateli fegyház igazgatója Schweiczból, *Accolas*, *Yvernés*, *Herbette* Franciaországól, *Beltran-Scalia* belügyminiszteriumi osztályfőnök s az olaszországi börtönök főigazgatója és *Pessina* szenátor s nápolyi tanár Olaszországból, *Bosch Albert* Spanyolországból, *D'Oliveira-Garçao* kapitány, közmunkák igazgatója a lissaboni kerületben Portugalliából; *Ploos van Amstel* amsterdami törvényszéki alelnök Németalföldről; dr. *Polz* utrechti jogtanár ugyanonnét; *Brüin* tanácsos s börtönigazgató Dániából; *Almquist*, az ország börtöneinek főigazgatója Svédországból; *Birch-Reichenwald* Norvégiából; *Galskin-Wraskoi* és *Korovneff* Oroszországból, hasonló hivatalok főnökei, vezetői s így mindnyájan magas képességgel és tapasztalással bíró, többnyire gyakorlati szakférfiak. Ezen bizottság, elnökévé választotta *Beltrani-Scalia* urat, kinek szép hazájában a közelebbi congressus volt tartandó; alelnökévé a híres német tudós báró *Holtzendorff*-ot, s titkárává a schweiczi *Guillaume*-ot. — Ily tekintélyek ügyszerető, lelkes részvéte legjobb biztosítéka volt a sikernek.

A bizottmány költségeinek, a tárgyalások, körlevelek, vélemények közzétételének, levelezésnek sat. fedezéséhez az érdeklődő államok járultak, mintegy 15,000 franknyi évi segélylyel, legalább 25 s legfőlebb 50 frankot fizetve az állambeli lakosok egy-egy milliója után, melyet az illető delegátusok szolgáltatottak be a bizottmány erre kinevezett tagja, *Holtzendorff* kezébe. A kormányhatalmak s a tudomány hatalmának ily egyesülése egyazon magas és nemes czélra, kell, hogy megteremje az óhajtott eredményeket.

A megválasztott hivatal (bureau) körlevél által hívta meg a tagokat tanácskozássra, valahányszor ezt szükségesnek vélte; a levelezést a titkár viszi, kinek kötelessége a levéltárt őrizni; a hivatalos iratokat, körleveleket az elnökség s a titkár írja alá, s a bizottmány elé terjeszti kimerítő tudósítását, budgetjét, számadásait, megküldvén azokat az érdeklődő kormányoknak is.

A fentebb nevezett hivatal 1882. évi október 7—9. napjain tartotta első ülését, Lucernben. Itt határozottatott el véglegesen, hogy a congressus, tekintetbe véve az olasz kir. kormány meghívását, 1884. október havában tartassék meg

Rómában. E határidő azonban, a közbejött cholera s egyéb késleltető okok miatt, elnapoltatott 1885. november hóra. A bureau, a bizottmány meghagyásához képest, kitűzte a tanácskozás alá veendő kérdéseket, s elkészítette az indokolást, melynek alapján e kérdéseket elfogadta; elkészítette továbbá a felvilágosítás s kifejtés érdekében szükségeseeknek vélt kérdő pontokat (demandes en renseignements); kijelölte a véleményezőket (rapporteurs) s közölte ezek neveit a bizottmány összes tagjaival, hogy ezek egészítsék ki legjobb tudomásuk szerint a névjegyzéket oly honfitársaik neveivel, kiket leginkább gondolnak hivatottnak alapos véleményt adni a munkarendbe felvett egyik vagy másik kérdés felett. A véleményezők száma ezúttal nagyobb volt, mint az előbbi üléseken; mert a bureau hasznosnak vélte, hogy a különféle államokban több illetékes és válogatott szakember tárgyalja egyazon kérdést saját hazájának tapasztalatai nyomán. Sajnos azonban, hogy a felszólított véleményadók tetemes része nem készítette el, s nem küldte be munkálatát, s így egyik-másik kérdés az ohajtott kellő kifejtésben nem részesült. Az összegyűjtött vélemények, melyek a feltett kérdések több oldalú felvilágosítására szolgáltak, kötegekben sorozva őriztetnek, s a bizottmány bulletinjeiben közzé tettettek, és minden egyes véleményadóval közöltettek. Midőn a véleményezők, vagy azok egy része beküldték véleményeiket az egyes kérdések felett, társ-véleményezők (corapporteurs) választattak, különös tekintettel oly férfiakra, kik a congressus ülésein személyesen jelen lenni szándékoztak, kikkel a vélemények s a kérdésekre adott felvilágosító adatok szintén közöltettek. Ezek feladata azután az ülésekben a vitát megnyitni, röviden előadva a véleményadók és saját magok eszméit.

A bizottmány által közzé tett bulletin, mely 1881. jan. 31-étől fogva kezdett megjelenni, gazdag tárháza minden e tárgyra vonatkozó ismereteknek s adatoknak, és megbecsülhetetlen gyűjtemény a szakember számára. A fentebb említett törvényeken, szabályzatokon, javaslatokon s azok tudományos indokolásain kívül kiterjeszkedik a hivatalos statisztika legfontosabb adataira, az összes fenyítő ügy, de ezenkívül is a vele összefüggő kérdések, p. o. a kóborlás, iszákosság sat. kérdé-

seire, a fegyházi kormányzat budgetjeire s a törvényhozó testületekben s ily czélú egyletekben ide vonatkozólag szőnyegre került fontosabb eszmecserékre. A hivatalos delegátusok felszólítottak, hogy kérjék meg illető kormányaikat minden börtönügyi törvény, rendelet, körlevél, statisztikai kimutatás legalább húsz példányának a bizottmány titkárához leendő beküldésére, melyek egyes példányai azután megküldetnek azon érdekelt kormányoknak, melyek cserére készek. Ez oklevelek s adatok a bulletinben francia nyelvre fordítva közöltetnek s a bulletin minden kormánynak, a költségekhez járulása arányában, több példányban küldetik meg; az előfizetési pénz s eladott példányok ára pedig a bizottmány pénztárába foly.

A mindenre gondoló elnök, a hivatalos delegátusok útján többféle kérelmeket intézett az érdekelt kormányokhoz. Egyikben felszólította azokat, hogy vegyenek részt a letartóztatási helyeken végzett munkák eredményeinek kiállításában, mely a római congressus egyik nagy érdekű tárgya s a szakértők tudásvágyát, sőt az általános kíváncsiságot is élénken érdeklő s vonzó látni való. — Felesleges kiemelni e kiállítás gyakorlati hasznosságát, mely lehetővé tette: egy folytatban s csoportosítva áttekinteni a polgárosult népek börtöneiben alkalmazott munkák minden fajtáját, számot adni azok haszna- s czélszerűségéről, s élénk világot vetni ama fontos kérdésre: miként kelljen s lehessen leghelyesebben foglalkodtatni az elítélt foglyokat a magánzárkákban s a közösségben, miként a hosszab s a rövid tartamú letartóztatásra ítélteteket, miként a tanulékony s a fegyelem ellen szegülő, makacs egyéneket sat. Ily kiállítás kisebb mérvben, s csak a skandináv államok börtönmunkáira szorítkozva, már a stockholmi congressus részvevői számára is rendeztetett, de ezúttal a bizottmány még tovább is terjesztette gondoskodását. Arra is felszólította az érdeklődő kormányokat, hogy küldjék be a congressusra az általuk kormányzott államok börtöneiből a leg-tökéletesb magánzárkák terveit s rajzait, és ugyan: egy oly zárkát, melyben a vizsgálat alatt levő foglyok őriztetnek, egy másik olyanét, mely a folytonos elkülönzésre ítélt foglyoknak szolgál; s végre olyanét, milyenbe csak az éj idejére elkülönöztek záratnak, s hogy kísérje e terveket és rajzokat a cellákra

s azok butorzatára vonatkozó részletes leírással, a mi hasznos felvilágosítást nyújthat az e kérdés felett tartandó tanácskozásonknál. E két kiállítás s főleg az utóbbi minden kormányra nézve igen nagy gyakorlati jelentőséggel bír, s módot nyújt a congressus tagjainak alaposan tanulmányozni a börtönbeli munkát, s a zárkás (cellulás) épületek alkotásánál észlelt javításokat, mind takarékosági, mind pedig biztossági és egészségi szempontból.

Harmadik kérelem, mely az érdeklődő kormányokhoz intéztetett, a fogházreformok *történeti* előadására irányult az egyes államokban; ott, hol ilynemű előmunkálatok még nincsenek, a hivatalos delegátusok kérettek fel oly férfiakhoz fordulni e célból, kik leginkább vannak minősítve ily munkák megírására, melyeknek e század kezdetén túl nem kelle vizsgazamenniök. — Ily módon tétetett lehetővé a római congressus majdan megjelenendő teljes munkálataiban kimerítő történetét adni a fogházreformoknak Howard idejétől kezdve a mai napig.

Hasonló indokok vezették az elnököt arra is, hogy a bizottmányi tagokat felszólítsa az összes irodalmi munkák összegyűjtésére, melyek az általuk képviselt államban a börtönügyre s fogházi fegyelemre s rendszerre vonatkozólag megjelentek, hogy így teljes e nemű *bibliografia* legyen összeállítható, azonban oly megszorítással, hogy e bibliografia a jelen század kezdetén túl ne terjeszkedjék, s csak a közérdekű munkák, könyvek, s röpiratok jelöltessenek meg; mi által a tagokra bizott munkateher is könnyítettik, s a csekély értékű, vagy csupán helybeli érdekű iratok felvétele elkerültetik.

Vége még azon ohajtásának teljesítésére is kiterjesztette gondját az elnökség, hogy azon férfiak arczképeinek vagy legalább eredeti kéziratainak gyűjteményét beszeresse, kik a büntető rendszer s börtönreform s a bűnök megelőzésének ügyével kisebb-nagyobb mértékben foglalkoztak, s aziránt, érdeklődést tanusítottak.

De van még egy fontos tárgy, melyre az elnökség, a bizottmány meghagyása folytán, szintén figyelmet fordított s ez a szeszés italokkal való visszaélés s ennek ellenében alkalmazott rendszabályok ügye. A delegátusok felszólítottak,

hogy értesítést adjanak az erre vonatkozó törvényhozási rendszabályok, s e célra alakult egyletek működése és ennek eredményei felől az iszákosság elleni józan harczban, hogy esetleg e kérdés is felvételthessék a congressus tanácskozásainak tárgyai közé.

Ily gondos és lelkes előkészületek s több felmerült akadály leküzdése után nyílt meg végre, 1885. évi november 16-án, a *harmadiknak* nevezett nemzetközi börtönügyi congressus Rómában. Szükségesnek találtam e fáradhatlan előmunkálkodást részletesebben ismertetni, hogy példát mutassak fel, mint kell ily, az emberiségre s a tudományra nézve annyira fontos ügyekben eljárni, hogy az eredmény lehető legjobban s legbiztosabban elérhető legyen. Ernyedetlen ügybuzgalom s kitartás, erély és rend, körütekintő, s mindenre kiható gondos figyelem, kellő alapvetés s előkészítés azon tényezők, melyek a sikert biztosítják, s rendszeretlen kapkodás, szeles rögtönzés — magasabb s szélesebb áttekintés és szerepkiosztás hiánya — készületlenség s kényelmes restség minden üdvös eredménynek s áldásnak megsemmisítői.

A nemzetközi állandó bizottmányon kívül fennállott még a helybeli olasz bizottmány, mely a vendégszeretet feladatait s a helybeli rendezést és előkészületeket foganatosítá; ennek tagjai *Torlonia Leopold* herczeg római polgármester (syndico), *De Renzis Ferencz* báró, *Canonico Tancre* tanár s *Beltrani Scalia* voltak.

A congressusban résztvételre bocsájtottak számára az olaszországi gőzhajó- és vasúttársaságok részéről 30—50 százalékkal alább szállított árú utazási jegyeiről gondoskodott s néhány előkelő római vendégfogadóban mérsékelt árú szállást s ellátást szerzett, miszerint egy napra 10—12 franknyi költséggel tisztességesen lehetett a művelt s kényelemhez szokott vendég szükségzeit fedezni. — A gyűlések helyén egy terem volt rendelve arra, hogy ott mindenki lapokat s folyóiratokat találjon, hol a congressus könyvtára rendelkezésre állott, a bulletinek, a tagok s előbbi gyűlések munkái, értekezései, rapportjai, a statisztikai adatok össze voltak gyűjtve, s azok példányait kiki megkaphatta, míg ki nem fogytak; — hol a tagok leveleiket vették s megirhatták, mely egyszers-

mind egész napon át, késő estig, társalgó s ismerkedő helyül szolgált s a congressus mozgalmas életének központját képezte. Ez azonban nem felelt meg teljesen a célnak, s a congressus tagjai élénken érezték hiányát oly kényelmes találkozási helynek, mint Stockholmban volt a Hotel Rydberg, nyájas termeivel, hol a különféle nemzetek fiai el nem foglalt estvéiket tanulmányos társalgásban tölthették egy-egy findsa zamatos thea mellett, s baráti viszonyokat fűzhettek egymással a közös érdekű kérdések kevésbé ünnepélyes, kedélyes megbeszélése közben. Ily találkozási helyről Rómában nem volt gondoskodva, s a vendégek, oly estéken, melyek le nem voltak foglalva, szétszórva töltötték idejüket a Café Nationalban, a hotelek olvasó-szobáiban, s a Mortero sörházban, egyéni előszeretetüket követve a fagylalt, szorbett, punch, thea, bor vagy sör iránt.

Egyazon időben büntetőjogi-anthropologiai congressus is tartatván ugyanazon kiállítási palotában, egyik congressus tagjai a másíknak is tagjaiul tekintettek s gyűléseiken, ha kedvök tartotta, részt vehettek. Mindezért 20 frank fizettetett, mint a résztvehetés szabott díja, melynek lefizetése jogot adott az említett összes árleengedések s könnyítések és kényelmek élvezetére, a tudományos eszközök használására, a börtönügyi kiállítások megtekintésére, a congressus tiszteletére adott ünnepélyekben való részvételre. A könyvtár-szobából indultak ki a társas kirándulások, itt lettek közzétéve az asztalokon fekvő s a falakra szegezett hirdetésekben a napi rend s az összes tudnivalók, meghívások stb. Szóval a berendezés, a bár családi gyászt viselő *Beltrano-Scalia* elnök és *Sicotera Barnabo* titkár szeretetreméltó, szolgálatkész és ernyedetlen felügyelete alatt, a lehető legczélszerűbb volt, s a vendégek hálás elismerését méltán kiérdemelte. Ugyanitt feküdtek az érdekes albumok, melyekben a tagok előlegesen összegyűjtött arcképei s az általok sajátkezüleg irt büntető- s börtönügyi jeligék s mondatok foglaltattak, oly meghívottak részéről is, kik személyesen meg nem jelenhettek: többek közt látható volt ott kir. kúriánk tiszteletreméltó elnökének: Perczel Béla úr ő excjának is Verbőczynekiből vett jeligéje, továbbá Eötvös József és Szemere Bertalan (ez utóbbinak érthetetlené tett) kézíratai. E jeligék,

jeles mondatok s érdekes kéziratok gyűjteménye diszkiadásban megjelent ¹⁾ s a tagok közt kiosztatott. Sok szép eszme van e gyönyörű fehér velin-lapokon megörökítve, és sok nagyérdékű autográf elhalt kitünőségektől, még fejedelmektől is; többek közt: Mária Therezia, II. Leopold, Oscár svéd király s Beaumont, Beccaria, Bentham, D'Aguesseau, de Metz, Ducpetiaux, Feuerbach, Füsslin, John Howard, Livingston, Mittermaier, Montesquieu, Pestalozzi, Ploos van Amstel, Rossi, Tocqueville, Wines; a szellemvilág királyai, különösen a büntetőjog s börtöntan coriféusai.

Az új Róma nagy közlekedési ere, a Via Nationale, egyéb középületei s pompás magánlakházai során, melyekben már nem a középkori feudalis vagy papi hatalom, hanem a kereskede s iparszülte polgári jóllét honol, büszkén mutogatja többi közt a görög homlokzatú kiállítási palotát. E palotának üvegfedte és szobrokkal ékes udvara, folyosói és szárnyai, s nagyobb számu termei szolgáltak a congressus gyűléseinek s kiállításainak vendégszerető, nyájas, zöldlombokkal s virágokkal diszitett hajlékaul. Itt a congressus tagjai s Róma lakosságának azon előkelő, művelt része, melyet a tárgy érdekelt, a kiállítás egész tartama alatt, azontul pedig csekély belépti díjért, mely a börtönből szabadult rabok gondozására alakult társaság pénztárába fogott befolyni, — mindenki, egy csoportban láthatá a börtönipar rendszeresen felállított műveit különféle országokból; a legnevezeteseb fegyházak tervrajzait, a mintazárkákat, szóval mindent, a mi látni való a congressus feladatának körébe tartozik. De egyszersmind, ha erre főkép a szakembert érdeklő tárgyak után kellemesbbek- s üdítőbbeket akartak szemlélni, beléphettek a szomszéd termekben levő modern szobor- és kéпкиállításba, hol Olaszország festő és szobrász epigonjainak műveit hasonlithatták a középkori művészóriások remekeivel, miket a Vatikánban, Kapitolban s a Farnese, Barberini, Borghese, Corsini, Ludovisi, Medici, Sciarra, Borgia, Colonna stb. nagyszerű palotákban vagy villákban volt

---

¹⁾ Souvenir du III-eme Congrès pénitentiaire international. Róme, Forzani et C. Imprimeurs du Senat. 1885.

alkalmuk élvezni, melyek egyenként több-kevesebb, összesen pedig leírhatlan értékű műkincseket rejtenek.

Elégge meg nem becsülhető s nagy hálát érdemlő volt a congressus összes résztvevőire, különösen a kormányok delegátusaira nézve az olaszországi börtönök igazgatóságának ama gondoskodása, hogy részint Rómában tartózkodásuk alatt, részint utazásuk közben, tanulmányozás végett meglátogathatták Olaszország büntető és javító intézeteinek minden nemét s fajtáját, melyek teljesen képviselik a büntetés különféle rendszereit, hol mindenütt szakértő vezetésre, felvilágosításokra találtak. A kormánydelegátusok, már a congressus megnyitása előtt megsejlelhettkék a milánói, turini és perugiai cellulás fogházakat; a szigorú elkülönzésre alapított luccai és sangimignanói, az auburni rendszerű pallanzai, onegliai, alesandriai és florenczi; a vegyes (auburni és cellulás) volterrai; a közös vagyis együttélő rendszerű civita-vecchiai és anconai intézeteket; a pianosai, gorgonai és castiadasi büntető gyarmatokat, hol a külső munka nagy mértékben van alkalmazva; az őrült rabok házáat Aversában, a javíthatatlanok intézetét, a javító nevelés-házait Turinban, Nápolyban s Bolognában, végre némely hasonló czélú magánintézeteket; a congressus összes tagjai előtt pedig nyitva volt a *Regina Coeli* nevet viselő római cellulás nagy minta-fogház; a tresfontanei gyarmat a római Campagnán; a tivolii javító gyermeknevelőház, a római St.-Michel nevet viselő régi cellulás börtön, a börtönőrök iskolája, s a börtönök statisztikájának központi hivatala. Ez intézetek ismertetésébe ezúttal nem bocsátkozhatván, csak azon véleménynek akarok rövid kifejezést adni, hogy az olasz-intézetek, kivéven a még nem egészen kész, nagyszerű római *Regina Coelit*, mely a fegyenczek munkájával készül, s teljes befejezéséhez közel áll, tisztaság s rend tekintetében nem épen mintaszerűek, s hogy nincs okunk azokkal szemközt elpirulni, ha saját hazai intézeteinkre mutatunk. Az olasz fegyintézetek legnagyobb része sem épült egyenesen e czélra, hanem más-nemű épületekből alakíttatott át, mint nálunk az illavai, munkácsi, szamos-ujvári, lipótvári, mária-nostrai.

Az említett igazgatóság továbbá közrebocsájtotta a congressus alkalmából: az olasz börtönök statisztikáját az

olasz királyság megalapítása óta 1883-ig; a bünt. gyarmatok történelmi és statisztikai monographiáját, végre a legnevezetesebb büntető- s javító-intézetek történelmi és statisztikai leírásainak sorozatát. Volt kidolgozva s minden congressustagnak, ki megjelenését bejelentette, kézbesítve egy útmutató is, a kitűzött úti irányban fekvő, s megtekintésre méltó intézetek megjelölésével, nevezetesen a cormons-velence-bolognai vonalon, melyet én választottam, a velencei fegyházak férfiak s nők részére, s a Coletti-féle javító-ház kiskorúak számára; Paduában: férfiak-fogháza; Bolognában: kiskorúak javító-intézete; Anconában: bagno (kényszer-munka) férfiak számára, s a Bicarrelli-féle javítóház kiskorúaknak; végre a spalatói férfi-fogház. A Turin s Milano felé érkezőknek ajánlva voltak a milanói fogház, s az ottai zárkás-börtön; a genui s pisai javítóházak kiskorúak számára; a turini zárkás-börtön, a La Generala nevű javítóház, s a »Società di Patrocinio« javító-intézete. — Végre még figyelembe ajánlottak a pallanzai, florenczi, volt-terrai fegyházak, a perugiai női fegyház, s javító gyarmat (Szt.-Péterről nevezve); s a civita-vecchiai bagno, megjegyezve, hogy a *bagno* ma már nem e szó régi értelmében veendő, hanem csak kényszer-munkával járó fegyházat jelent. A congressus tagjai, a mennyire idejük engedte, ez intézetek egyikét vagy másikat, némelyek azok nagyobb részét is megsejnélték; a római intézetekbe s a tivolii gyermeknevelő minta-intézetbe tömeges kirándulások rendeztetek.

A börtönügyi congressussal egy időben tartatott meg Rómában az anthropologiai congressus is, mi ellen sokan felszóltak. Pedig erre nem volt semmi alapos okuk. Egyik független a másiktól, bár gondoskodva volt, hogy a ki tagja az egyiknek, részt vehessen a másikban is. Az új anthropologiai iskola, melynek főpapjai Olaszországban a híres orvos: *Moleschott* szenátor s *Lambroso* urak, sok gunyolóra s ellenzőre talál még ma, mert a büntetőjoggal való összefüggésében még közel áll csecsemő korához, tanai nincsenek még eléggé kifejtve, és sok bennök az utópia és tulcsapongás. De végre senkinek se ártanak, s van az e nemű tanulmányoknak is komoly, hasznos oldala, és a túlságok nagy tömegében felmerül sok egésséges és érdekes eszme is.

Nem volt időm e congressus üléseit látogatni, melyek tartásának ideje összeesett a mi congressusunk üléseinek idejével, s így csak a római lapok közleményeiből meríthetek e tudományos forradalomra vonatkozólag némi adatokat. E lapok véleménye, azok szelleméhez s irányához képest, igen különböző. A clericális párt közlönyei ellenséges indulattal viseltetnek az anthropologus urak iránt; más lapok egy része gúnyolja s rosszalja törekvéseiket, más része magasztalja azokat. Az anthropologikus mozgalom vezéreinek elég nagy ékesen szólással s magas szemöldökkel hangoztatott elvei a következők:

Az anthropologusok szerint a büntetőjog s börtönügyi kérdések eddigi művelői nem helyes úton járnak s félrevezetik a kormányokat, ők nem hatnak a dolog mélyére, mert nem a büntetteket kell tanulmányozni *in abstracto*, hanem a bűnösöket, és pedig nem metaphysikai, hanem anthropologiai módzat szerint, a mi egyedül illik a tudományok jelen századához. Ha az anthropológiát alkalmazzuk, meg fogunk győződni, hogy az emberekben nincs szabad akarat s így a bűnösöket nem terhelheti büntetendő felelősség; mert akaratuk nem szerepel, s csak külső körülmények befolyása alatt cselekesznek, mint a milyenek: a levegő, melyben élnek, az öröklés, atavizmus, és főképpen lényüknek physiologiai feltételei. A büntetőjogi anthropológiának tehát célja mindenek előtt szemügyre venni az egyént, s tanulmányozva annak természetét s anatómiáját, meghatározni valódi jellemét. Ez pedig testének, különösen koponyájának s agyvelejének physiologiai tanulmányozása által lehető; csak ez úton érhető el az egyén pszichikai feltételeinek s büntethetőségének megállapítása, s azon jelleg meghatározása, mely a bűnt az erkölcsi bolondságtól s idegbetegségtől megkülönbözteti. Szükséges tehát, hogy a büntető intézetekbe ily tanulmányokra képes s előkészített egyének küldessenek, s büntetőjogi anthropologia muzeuma alapításuk. Addig is az anthropológ urak a congressus alkalmával enemű kiállítás rendeztek, melyet az iskola főemberei a század legfontosabb eseményévé akartak felfűjni. E kiállítás kétségkívül sok érdekes dolgot mutatott fel, s célzott ért abban, hogy élénk hatást gyakoroljon ideges emberek képzelődésére s

nem egy római hölgy csendes álmait zavarja; de magasztalói alig lesznek képesek a most uralkodó büntetőjogi iskolát megbuktatni. Szerintük a börtönügyi nagy kiállítás kettőt bizonyít: egyik az, hogy az elítéltek igen jól vannak elhelyezve a zárkákban, melyek csak írigységet gerjeszthetnek a szegény munkásban, a másik: hogy a rabok munkája ártalmas versenyt képez a szabad munkával szemközt. A mostaniak helyett tehát szigorubb börtönöket kell felállítani, s a rabokat keményebb s durvább munkára, p. o. mocsárok kiszáritására kell alkalmazni. Ily eszmék mellett az anthropologus urak tudják s érzik, hogy az eddigi büntetőjogászok előtt népszerűtlenek s megtámadásoknak vannak és lesznek kitéve, de kárpótlást találnak a tudatlan tömegek tapsaiban s azon történelmi tényben, hogy más bölcsek is üldözéseknek voltak kitéve, míg óhajtott eredményre juthattak. Ez eszmék ellenében sokat lehetne ugyan felhozni, de elég legyen csak annyit említeni, hogy e tudomány nem új, mert alig egyéb, mint Gall koponyatanának felújítása s kibővítése, melyet, legalább túlságai-
ban, már nem egy szellemdús ember tett nevetségessé. Ha a túlságok, melyekre az anthropologusok egyébiránt igen tiszteltreméltó csoportja, Moleschott, Lambroso, Ferri, Sergi, Garofolo, Motet stb. magát elragadtatni engedi, nem egészen méltók is a komoly tudomány embereihez (mert kétségkívül vannak köztük többen, kiknek munkái nagyon jelentékenyek a tudós világban), annyit mégis meg kell vallani, hogy e mozgalom sok tekintetben igazolva van, s jó következtetéseket teremthet a gyakorlatban. Mert nem tagadhatni, hogy a törvénytészéki orvostan némely kérdései, különösen a bűnösök beszámíthatóságára s erkölcsi felelősségére vonatkozók, még nincsenek eléggé kifejtve, s kielégítő eredményeket nem nyújtanak. Ha tehát az anthropologiai iskola terjedelmesb s behatóbb tanulmányokat idéz elő az egyetemeken, az orvosi s jogi tudomány e fontos ágában, s jövőre a mostaniaknál képzettebb orvosokat s jogászokat szolgáltat ama nehéz kérdések elbirálására, melyek a bíróságoknál gyakran fordulnak elő, kétségkívül hasznos és emberies munkát végez. De az iskola összes okoskodásait s következtetéseit aligha teszi valaha magáéivá a tudós világ. Mint igen helyesen jegyezte meg a congressus egyik ülésén

Righi képviselő, nem lehet büntető rendszert kivételekre alapítani. Ha olykor beszámítás alá nem fogható tébolyban szenvedők állanak is a bíróságok előtt, a bűnösök roppant nagy többsége felelősnek tekinthető elkövetett cselekményeiért, és szükséges, hogy a büntető törvénykönyvek elnyomják e cselekményeket.

III.

A helyiség, hol e tudományos s emberbaráti gyülekezet ünnepélyes megnyitása történt, a műkiállítások ujjongan épült díszes palotája, a »Via Nationalén«, az ó Rómával élethalál harcztot vivó új Rómának e közelebb megnyitott s még folyvást és még sokáig épülés alatt levő, nagy, széles, s az egész fővárost átszelő, és e részében egészen modern izlésű házakkal szegélyezett utcáján, mely a központi vasuti pályaudvartól, a »Piazza di Termini«-ről Diocletian fürdőinek, melyek ma fegyházzá vannak átalakítva, közeléből, keletről nyugat felé, a Piazza Venetiáig van nyitva, s azon túl is egész a Tiberisig a Vaticanhoz vezető hidak közelébe fog nyulni, folytonos rombolások közt, melyeknek nyomai mindenütt feltűnnek s várják az újja alkotó kezeket. A ki néhány év óta nem volt Rómában, nehezen fog e városrészre ismerni. A szabad és kényelmes közlekedést gátló szűk és szennyes utcák, sötét sikátorok helyén ma repülve robognak a tömött omnibuszok, négy lóerővel győzve le a hegyen-völgyön hullámozó terrenum nehézségeit. E célra egész utcák s házsorok sajátítottak ki s rontattak le a szennyes s egészségtelen középkori Rómából, de kegyeletesen kimélve, épen tartva s megőrizve az antik Róma nagyszerű műveit s műkincseit, és a középkori palotákat s kerteket is, melyek netalán utba esnek. És épen e miatt nem lehet a Via Nazionale oly egyenes vonalú, mint a mi Andrássy-utunk, mert pompás s nagyértékű köz- és magánpaloták fekszenek útjában, melyeknek kisajátítása megmondhatatlan összegekbe kerülne, de a melyeket lerombolni senki sem is akarhat józan észszel. Így tehát csak egy része, a vasúti pályaudvartól kezdve a Nero tornyáig s az Aldobrandini palotáig, egyenes; a többi

része már kénytelen görbe s kanyargós vonalat képezni, mint valamely óriási kigyó, mely romokon vonaglik martaléka után. Nagyszerű küzdelem ez, melyet az új Róma, a vasutas, az iparos, a kereskedő Róma, az új Olaszország folyton élénkebbé s modernebbé váló fővárosa, folytat a középkori Róma ellen, mint egykor ez folytatott a régi, antik Róma ellen; a caesarok lerombolt palotáiból, a Forum templomai, basilikái s diadalíveiből, a tömérdek Colisseum lerontott egy részének köveiből építve a középkori keresztyén templomokat s renaissance-izlésű palotákat. Az új Róma tiszta, kényelmes és egészséges akar lenni, helyet csinálni a közlekedésnek, az utczai lovasutaknak, tramwayknek s omnibuszoknak. Roppant költséggel s áldozatokkal tisztogatja a sok százados szennyet s azzal járó maiariát. Hol a szurtos romlatag, egyenetlen házak ablakaiból undorító rongyok fityegtek, s a kurtakorcsmákból egészségtelen gőz tódult ki, ma épen oly diszes, modern épületek emelkednek száz és száz számra, mint Párisban, Bécsben, Berlinben vagy Budapesten. De e harcz és háború, mint már említém, nem terjed ki az ókori Róma nemes maradványaira, sőt a régi templomok, diadalívek, oszlopok, kútak, viaductusok, tornyok és kőfalak a legkegyeletesb gonddal ápoltatnak.

De ime már félig-meddig eltértem kötelességszerű feladatamtól, hogy a börtönügyi congressust s annak lefolyását és eredményeit rajzoljam. Jele ez annak, a mit meg kell vallanom, hogy e dicső Róma, a nagy emlékezések s álmódosások e rengeteg színhelye, e kimerithetlen kincstár, hol az érdeklődést oly nagyszerű képek s emlékek tartják fogva s ragadják költői szárnyakon, korántsem oly alkalmas hely börtönügyi congressus tartására, mint volna valamely szerény, prózai német vagy egyszerű schweiczi város, hol az ember vére szép csendesen kering s koponyája, felhevülés nélkül, nyugodt phlegmával emésztheti a paragrafusokat. A rómaiak s az olaszok, kikre a jól ismert szülőhely s többször látott örök város már nem gyakorolja az ujság ingerét, itt is higgadt figyelmet fordíthattak a büntető jogtudomány elvont kérdéseire; de a kik Rómát először látják, sőt azok is, kik már többször voltak ott, de még a dicsőnek, az elragadónak e gazdagságával jól nem laktak, mint a folyton itt élők, ezek bizonyára, meg kell

vallani, nem szünő mámorban vannak, s csak alig képesek az érdeklődés s figyelem ama fokát magukban ébren tartani, mely e komoly kérdések alapos megvitatására szükséges. Igen nehéz a Forum romanum s Via sacra diadalivei, a palatinus hegy császári palotáinak maradványai, a leirhatlan gazdagságu templomok kupolái alól, s a kép és szoborgyűjtemények elbűvölő kincstáraiból, kellő jogászi higgadtsággal, s egészen másnemű érdeklődéssel, a modern kiállítási palota aránylag kisserű szobáiba vonulni, a rabmunkák s magánzárkák kiállításán a kosarakat, himzéseket, főzőkanalakat, apró házi szereket s csecsebecsét nézegetni, melyeket a munkára kényszerített fegyenczek vésője s tüje, gyaluja és kalapácsa, részint igen kezdetleges minőségben, összeférczelt és tákolt.

Nem egyszer, midőn ott ültem a zöld asztal mellett, száz meg száz, a büntető ügyre vonatkozó javaslat, vélemény- s jegyzőkönyvtől, statisztikai kimutatásoktól körülvéve, s buzgón hallgattam a legnagyobb fegyelemre méltó beszédeket, melyeket Pessina és Brusa, s Holtzendorf és Pols urak tartottak a büntetőjog vitás kérdéseinek s a fogházak szerkezetének s kormányzásának finomságai felett, egyszer csak azon vettem észre magamat — s ezzel bizony a congressus sok más vendégtagja is így volt — hogy a Mons Palatinus emlékei közt, vagy a Vatican kupolája alatt álmodozom. Az első órákban kedvem lett volna, tele lévén lelkem a Capitolium s az ezzel szomszéd tarpéji szikla emlékeivel, úgy szavazni, hogy leghelyesebb volna a gonosztevőkkel oly röviden bánni el, mint egykor a római nép és szenátus velük elbánni szokott, t. i. őket a tarpéji szikláról egyszerűen ledobni. De kielégítvén első erős szomjamat, lassankint legyőztem az édes mámort, s már feszült figyelemmel kísértem a tanácskozásokat, és a tarpéji sziklát nem tartottam megfelelő büntetési módnak sőt lelkesíteni kezdett az emberszeretet nagy munkája, melynek előbbrevitelére a congressus vállalkozott.

Helyesen s egyszersmind szépen mondja kitünő fiatal jogtudósunk: *Vlassich* Gyula azon cikkében, melyben a közfigyelmet a római congressusra felhívta ¹⁾ hogy: a börtönügy ama fejlődése a humanizmus és civilizáció egyik legszebb viv-

¹⁾ Lásd a Nemzet tárczáját 1885. nov. 14-éről.

mánya, s a büntetőjog állapota a népeknél a polgárosultság oly hévmérője, mely legbiztosabban mutatja a kor emberies felfogásának emelkedését vagy süllyedését, s különösen semmi sem oly biztos jelzője valamely kor műveltségi színvonalának, mint azok az intézmények, melyek a börtönügyre vonatkoznak, és semmi sem hivebb tükre valamely nemzedék nemesb vagy alacsonyabb gondolkodásmódjának, mint az az uralkodó felfogás, mely azt az elítéltek sorsának intézésében vezeti, s hogy a középkori kinzó börtönök, sánczüregek, ólomkamarák s bag-nók, és egy modern javító-fegyház, a legjellemzőbbben szóló történeti kép.»

Ez ma már minden gondolkodó s észben és szívben művelt ember meggyőződése. Azonban igen izmos, igen elterjedt még a legyőzendő elfogultság s előítélet. Rómában is, a congressus színhelyén, a polgári, kereskedő s iparos körökben, a boltokban s vendéglőkben bevásárlás és étkezés közben, ha az emberek felismerték bennem a congressus tagját, gyakran kellett hallanom elég kifakadást a gunyosan említett »misericordiánus« irány ellen, mely az istentelen gonosztevőt ápolja s czírógatja, és ezeknek jobb sorsot, izesebb kenyeret, több kényelmet ad, mint a mi-lyenben büntelen, becsületes, szegény földműves és iparos embertársaik részesülnek a fegyházon kívül; jobban viseli gondjukat beteg korukban, több figyelmet fordít oktatásukra s testi és lelki egészségükre, mint az állam kormánya a jó magokviselői alattvalók nagy tömegére, kik alig képesek folytonos terhes munkával s erőfeszítéssel a mindennapi kenyeret, szerény ruházatot s fűtött, tiszta és egészséges hajlékot megkeresni. Különösen pedig az iparosok s kézművesek panaszzák, hogy a fogházi munka elviselhetlenül kártékony versenyt csinál a szabadon üzött munka ellenében, s ennek jól megérdemlett gyümölcseit elrabolja. Ily emberekkel, kik minden magasabb felfogást nélkülöznek s csak az önzés és irigység szavára hallgatva a dolgokat igazságtalanul tulozzák, lehetetlen a józan vitatkozás.

A congressus összeülése az olasz lapokban sok hasznos fejtegetésre, de sok rosszizlésű élczfaragásra is adott alkalmat. Felhozták mindazokat a közhelyeket, melyeket használni szoktak e kérdésekben a rideg- és sívárlelkűek, az elítéltek helyzetének javítása ellen. De hát vajjon csakugyan azok sorsá-

nak javításáról van-e szó, vagy pedig arról, hogy a büntetés hatályosabbá tétessék s észszerű célját biztosabban elérje?

Szerencse, hogy a humanisticus áramlat, mely már az olasz Beccaria s Filangieri óta megindult s mind nagyobb és nagyobb hódításokat tett, ez emberi és keresztyéni irány, mely Howard s társai nevét halhatatlanítja, egyes szűkagyúak és szűkeblűek fel-felhangzó bagolyhuhogása által nem fog többé háttérbe szoríttatni, s e tudomány hivatott művelői, kik a börtönügyi reform nagy munkáján dolgoznak, míg egyrésről sohasem felejtik, hogy a főcél mindig a társadalom megvédése marad s beteges érzelésbe és tulvitt philantropia tévedéseibe nem sülyednek, másrésről ki nem ejtik kezeikből az emberi s keresztyéni szeretet zászlóját.

Mint már említettem, a congressus fegyházi munkák s zárkák kiállításával is van egybekötve s különösen érdekesek a magánzárkák (cellulák) mintái, melyekben az elítéltek töltik szomorú napjaikat. Sokat beszéltek az állítólagos kényelemről, melyet e zárkákban, legalább azok némelyikében, az elítéltek élveznek; irigylük tőlük a tisztaságot, a szellőztetést, a bár durva, de ép ruhát, a betegek orvoslását. Mondják, hogy sok ember majdnem kívánczik a börtönbe, ha látja, hogy ennyi gonddal s figyelemmel környeztetnek.

Ily nyilatkozatokat nálunk is gyakran hallhatni s valóban megtörtént Munkácson, hogy az ottani fegyházban levő fiát meglátogató oláh póráló, midőn arra, tiszta ruhát viselő, mosdott s régi borzas üstöke helyett rendesen fésült s borotvált állapotában, nagy nehezen ráismert, távozásakor arra intette a sihedert, hogy »csak jól viselje magát, mert igen szomorú dolog volna, ha mostani kedvező helyzetéből elesapnák.« — De hát ezen felfogás csak a buta oláh pórasszony felfogása.

Csak a meggondolatlanság s a mélyebbre hatni képtelen korlátozottság beszélhet így. Hát elfelejtik-e a szabadságvesztésben álló, minden lelkes teremtésre nézve legsujtőbb büntetést? Kérdezzék meg magukat, szeretnének-e az élet fentartására ugyan elegendő, de igen sovány s mértékletes élelmezés, szigorú kényszermunka, társalgásnak s baráti érintkezésnek nélkülözése mellett, szomorú magányban, vagy a legszorosb felügyelet alatt, mint szabad akarat nélküli gépek, tölteni nap-

jaikat? E zárkák éppen arra valók, hogy bennök az elkülönzés legszigorúbb rendszere alkalmaztassék. A kiállításon bemutatott eredményeket csak illetékes s e magasztos tárgyban ítélni képes emberek bírálhatják meg, s nem méltó e tárgyról másokkal beszélni, mint oly férfiakkal, kik az emberiség e legfontosabb kérdéseiről komolyan s nemcsak egyoldalulag gondolkoznak. Ne a börtönök és zárkák egészséges levegője, s tisztasága nyugtalanítsa kedélyeiket, hanem azon gondolat, hogy mire vezetne, ha a századokon keresztül uralkodott régi állapot tartatnék fenn. Elégge tapasztaltuk, hogy a másképen épített s kezelt fogházak csak a bűnös hajlamok tenyésztő fészkei, s hogy a visszaesők roppant arányú száma, mely a hibásan kezelt intézetek sikertelenségét bizonyítja, az emberi társadalom egyik legnagyobb veszélye s legméltóbb aggodalmának tárgya; a mi pedig a bűnöket el nem követő szegények rossz sorsát s inségét illeti, azokról a megfelelő módok s eszközökről gondoskodjanak, melyek által ezeknek sorsa javítható; milyenek: a földmivelés s kézműipar ápolása, czélszerűen alkotott gyámlító intézetek, váratlan csapások idején állami segély, munkaadás a munkát keresőknek s erre képeseknek, gondoskodás a tehetetlenekről, népnevelés stb.

A kiállításon felötlő, kétségkívül legfigyelemreméltóbb kérdés: a rabmunka versenye a szabad munkával. Oly kérdés, mely régóta vitatattatik a nélkül, hogy mind e mai napig kielégítő eredményre jutott volna. E verseny a legfőbb panasz a mostani büntető rendszer ellen, ugy Francia s Németországban, mint Italiában is, hol csakugyan leverő befolyással van több iparágra. S valóban a börtönügyi congressusok előtt forgó nagy kérdések egyik főbbike ez, melyet azonban nem szabad kicsinyes szempontok szerint dönteni el. Mert nem csak az ipar érdekeiről van szó, s ha ennek érdekei gondos figyelmet érdemelnek, nem kevésbbé érdemelnek méltatást az egész társadalom s állam érdekei is, sőt ez utóbbiak magasabb s felsőbb természetűek lévén, kétségkívül előnybe helyezendők, ha más érdekekkel összeütközésbe jönek.

Az állami szempont itt kétféle, s mindegyik egyiránt fontos. Először is igyekezni kell, a mennyire csak lehet, hogy a budget terhe alább szállitassék, a minek eszköze: a fegyencze-

ket arra kényszeríteni hogy tartásuknak legalább egy részét saját munkájukkal szerezzék meg. Másodszor pedig, a mi még fontosabb, okvetlenül gondoskodni kell, ha a visszaeséseket végtelenig szaporítani nem akarjuk, hogy az elítélt, midőn büntetését kiállván, fogságából kimegy, tudjon oly életmódot, kézművességet, mesterséget, mely őt képessé tegye kenyerét megkeresni. Ez az egyetlen mód, hogy a bűnbe vissza ne süllyedjen.

De lesz alkalmam ezekről még bővebben szólni. — Átmegegyek a congressus munkálatainak ismertetésére, azonban tekintve a helyet s időt, melyben itt mozognom lehet, a tudományos viták, érvek s ellenérvek bővebb előadására, — a mi tekintve a gazdag anyagot, a feltett több mint 20 tudományos kérdés nagy számát, könyveket s köteteket tölthetne meg, itt ki nem terjeszkedhetvén, csak a congressus történeti lefolyását s a nyert eredményeket fogom röviden érinteni, fenntartván magamnak a szerencsét, hogy a nevezetesebb kérdésekről, melyek érdeklődésemet különösen igénybe vették, időről-időre, a mint az alkalom s lehetőség engedi, majdan bővebben is szólhassak.

IV.

A congressus jogosan nevezhető *nemzetközi* congressusnak, mert az előbbi congressusok által felállított nemzetközi bizottmány által kidolgozott s elfogadott programhoz, melyet fentebb említettem, azonnal hozzájárultak: Olaszország, Németalföld, Bajorország, Svájc, Oroszország, Dánia, Svétzia és Norvégia, s az e tekintetben önálló Horvát-Tótország kormányai, későbbben pedig csatlakoztak: Ausztria, Magyarország, az éjszak-amerikai Egyesült-Államok szövetsége, Franciaország, Spanyolország, Belgium, Görögország, Poroszország, sőt déli Amerikából is Brazília, Mexikó s az argentin köztársaság. E kormányok legnagyobb része elküldte a római kongresszusra delegátusait, némely kormányok nagyobb, mások kisebb számban.

Természetesen, legszámosabbak voltak az olaszok, kik

ezúttal a házi gazdák szerepét viselték szép hazájukban, s ezek közt oly nevezetes férfiak, mint Mancini, Pessina, Brusa, Biffi, Beltrani-Scalia, hogy a hosszú sorban következők neveit ne említssem; előkelő parlamenti tagok, szenátorok, tanárok, ügyvédek, egyetemek s akadémiák küldöttei, megannyi kitünő szakférfi és szónok, kiknek egy része mint előadó s véleményező működött. — A francia kormány nem kevesebb mint harmincz egyént küldött el saját költségén, s ezek közt három nőt is. (E fényes sorban voltak: *Herbette* és *Jacquin* államtanácsosok, a belügyminisztérium börtönügyi osztályától, *Voisin* cassatioszéki tanácsos, *Nivelles*, *Reynaud*, *Yvernés* belügyi osztályfőnökök, *Beranger* szenátor, az általános börtönügyi egyesület (Société generale des prisons) elnöke s *Roussell* szenátor ugyanannak alelnöke, *Desportes* ügyvéd, ugyanannak titkára, *Revell la Fontaine*, a kiszabadult rabok gondozására alakult egyesület (Société générale pour le patronage des libérés) főtitkára, s ezenkívül több jogtanár, publicista, szakértő, a börtönöknél alkalmazott építészek, mérnökök s orvosok, s végre, kiknél nem volt buzgóbb látogatója az üléseknek, *Dupuy*, *Oppezzi de Cherio* s *Fournier* asszonyok, női fogházak s elhagyott fiatal leányok nevelésére fennálló intézetek felügyelői. Ime, a francia köztársaság kormánya mily kiváló gondot fordít az emberiség e nagy ügyére, s annak minden egyes ágára. Küldöttsége az ügy minden oldalát tapasztalásból s gyakorlatból ismerő elemekből, a belügyminisztérium magas hivatalnokaiból, jogászokból, tanárokból, publicistákból, orvosokból, építész-mérnökökből s jótékony-egyletek tagjaiból van gondosan összeállítva. Ezzel ellentétben az osztrák kormány csupán egy megbizottat, a trieszti főállamügyészt, dr. *Schrott*-ot, s Magyarország kormánya egyedül *László Zsigmond* igazságügyminiszteri tanácsost küldte Rómába, ki azonban — s ezt ki kell emelnem — hazánkat méltóképpen s közelismeréssel környezve képviselte, s buzgalmaival, mint véleményező, mint a m. kiállítás rendezője s az ülések munkás tagja, egy maga három ember helyét is betöltötte. De Horvátországból is jelen volt, az ottani kormány delegátusaként, *Tauffer Emil*, a lepoglavai fegyház lelkes igazgatója, ki már az előbbi congressusokon szép szerepet vitt, s nagy elismerésre tett

szert a kitünő tudósok e gyülekezeteiben, jobban ismertette s méltányoltatva a külföldön, mint szülő hazájában.

Spanyolországból, hol újabb időkben a börtönügy igen szép haladást s az arra vonatkozó tudomány erőteljes fejlődést mutat, *don Manuel Silvela* szenátor, *Lastres* ügyvéd, jogtanár s parlamenti tag, *Louis Diaz Moreu*, a madridi börtönök főfelügyelője, s végre *Armengol y Cornet* barcellonai ügyvéd, mint a spanyol börtönügyi reformegylet küldötte, jelentek meg; megannyi kitünőség a tudományban.

Oroszország, hol az abszolutizmus levegőjében csodálatosan megférnek egymással a czári mindenhatóság s az eskütszék, a szibériai ólomhányák, s a börtönök reformjára irányzott törekvések, kezdettől fogva nagy érdekeltséget mutat a börtönügyi congressusok iránt, és szívesen vesz részt ezek előkészületeiben s költségeik fedezésében. Ez alkalommal ismét *Galkin-Wraskoi* tanácsost, a szent-pétervári börtönök főnökét küldte Rómába, mint kormánybiztost, a kit kísérték még *Yakovlew* csász. kamarás, a bolchewoi (moszkvai) fiatal-leányjavító intézet alapítója s igazgatója; *Foinicsky* jogtanár Pétervárról, mint az ottani egyetemi tanács küldötte; *Rukavitsnikoff* a hasonló nevű asylum gondnoka; *Osteletzki* tábornok, a moszkvai fegyenc-ápoló egylet bizottságának küldöttje; végre a lengyel részekből *Moldenhower*, a varsói törvényszék elnöke.

A tudós Németország ez ügynek élő, vagy azt tudományosan művelő fiai közül megjelentek és ugyan Badenből, a karlsruhei *Jagemann* miniszteri tanácsos, mint a nagyhercegség delegátusa; a freiburgi *Eckert* belső t. tanácsos, a freiburgi fenyítő-intézet igazgatója; *Fuchs Adolf* b. t. tanácsos, a karlsruhei főszámszék tagja, s *Kirchenheim* jogtanár; — Bajorország részéről: *Holtzendorff Ferencz* báró, müncheni egyetemi tanár, egyike a legnagyobb nevű s legtekintélyesb tagoknak, s vele *Reissenbach Bálint* miniszt. tanácsos; Düsseldorfból *Stursberg* lelkész, mint az ottani börtön-egylet képviselője.

A kis Belgium, a mindenágú emberi műveltség e nemes zászlóvivője részéről ott voltak *Thonissen* belügyi s közoktatási miniszter, *Gauthier* a közbátorság s börtönök brüsseli főigazga-

tója, és *Prins* tanár, börtön-inspektor, végre *Stevens* a st.-gillesi fegyház igazgatója, mindnyájan kormányképviselők; Németalföld részéről pedig: *Pols* utrechti egyetemi tanár, *Van Haften* igazságügyminiszteri tanácsos, s a börtönügy-főnöke Amsterdamból; *Van Duyl* ügyvéd és békebíró, ugyanott, mint a delegatio titkára; és *Villeumier* ügyvéd, a németalföldi javító-egylet tagja s képviselője.

A távol Scandinávia államai sem maradtak el, kik a stockholmi congressuson 1877-ben a házi gazdák szerepét vitték. Az éjszaki s balti tenger hús hullámai ki nem hűtötték kebleikben az emberszeretet lelkesítő tüztét. Svédországból megjelent *Almquist* a stockholmi börtönök igazgatóságának nagynevű elnöke; Norvégiából *Birch-Reichenwald*, az igazságügyi kormány bünt. osztályának igazgatója, Christiániában; s Dániából *Goos*, a koppenhágai börtönök főigazgatója, és *Using* az egyiptusi vegyes bíróság dán tagja. Európa másik végéről pedig Görögország, római követét, *Argyropulost* bízta meg képviselésével.

De a világtenger mely Amerikát Európától, az új világot az ó világtól elválasztja, sem vethetett határt a nemes részvétnek. Az amerikai egyesült szabad államokból eljött Rómába *Round* és *Milligan*, a »*Prison national association*» titkára s alelnöke, *Stark Benjamin*, Connecticutból; s *Coggeshall Henrik* Rhode Islandból; Mexico *Sanchez Ascona* szenátort, római követét, Uruguay pedig *Antonini y Diez* szintén római követét s teljhatalmú miniszterét bízta meg. E nevezett szakemberek legnagyobb része már az előbbi congressusokon előkelő szerepet játszott, s e hatalmas szellemi erőket régibb ismeretség s baráti viszony is egyesítette.

Hogy ily fényes gyülekezetben sok kitünő szónok lépett fel, mindenki sejtheti. A francziák és olaszok született szónokok, előadásaikban élet, tűz, ruganyosság és szellem van. Az alapos németek s németalföldiek nem annyira mesterei az előadásnak. A tanácskozások nyelve, kevés kivétellel, a congressus nemzetközi jellegének megfelelőleg, a franczia volt, melyet az olaszok s németek is teljesen bírnak, de ez utóbbiak többnyire az ismert németes kiejtéssel beszélnek; — csak néhány olasz hazafi vett magának szabadságot hazája szép

nyelvén szólani, s az amerikai angolok is büszkébbek voltak, hogysen angolul ne beszéljenek, nem sokat törődve azzal, hogy a jelenlevők nagyobb része előadásukat nem értette.

A congressusra ellátogatott szakférfiak számát kétségkívül nagy mérvben nevelték s látogatottságának és sikerének előmozdítására igen czélszerű tényezők voltak ama többféle intézkedések, melyeket a római előkészítő bizottmány gondosága, annak idejében, a legnagyobb előzékenységgel tett meg.

V.

A congressus ünnepélyes megnyitását megelőzőleg, nov. 13-án, az állandó nemzetközi bizottság tartotta meg ülését, melyben a különféle kormányok jelenlevő képviselői vettek részt, helyet foglalván köztük a magyar kormány küldöttje is. A bizottság elnöke, *Beltrani-Scalia*, bemutatta a tagokat *Torlonia* herczeg római szyndikusnak (polgármesternek), ki az örökváros nevében kedélyes szívésséggel fogadta s üdvözölte a tagokat. Ezek részéről *Holtzendorff* mondott köszönetet. *Guillaume*, a bizottság titkára, előterjesztést tett a bizottság munkálatairól, melyeket fentebb ismertettem, *Holtzendorff* pedig, mint pénztáros, benyújtotta számadásait. — Spanyolország küldöttei kijelentették, hogy a spanyol állam is csatlakozik a párisi congressuson megállapított szabályzathoz, s kész a költségekhez minden millió lakos után 25 frankkal járulni. — Nov. 15-én *Depretis* miniszterelnök fogadta a congressus tagjait, kifejezván örömét, hogy együtt láthatja őket Olaszország fővárosában, s reményét, hogy a congressus munkálatai elő fogják mozdítani a társadalom megvédését egyrészről, s a bűnösök erkölcsi javítását másrészről. *Galkin-Wraskoi*, Oroszország delegátusa, mondott köszönetet Olaszország kormányának a vendégszeretetért, s a congressusi munkák oly előkészítéseért, mely a czél elérését nagy mérvben előmozdítja. — *Depretis* miniszterelnök nov. 16-án délben nyitotta meg a congressus üléseit az olasz kormány, mint házigazda nevében. A megnyitás azon díszszel s fénynyel történt, mely a különféle országok, részint igen kitűnő és tisztelt nevű képviselőinek,

magas tisztviselőinek, s első rangu jogtudósoknak s tanároknak jelen volt koszoruját megillette. Felolvasatott az olasz király ő felségének éppen akkor érkezett sürgönye, melyben szerencsét kíván a congressusnak üdvös munkái sikeréhez. Az e felett kitört éljenzés s tapsok lecsillapulta után *Holtzendorff*, mint az állandó bizottság alelnöke nyilvánított hálás köszönetet a királynak, a kormánynak s az olasz helybeli bizottságnak. Azután *Mancini* üdvözölte, ez utóbbinak nevében, mint annak elnöke, a nemzetközi congressust, *Canonico* szenátor pedig bemutatta a már említett díszes albumot, melyben az olasz bizottság összegyűjtötte a börtönügy tanulmányának s művelésének mezején érdemeket szerzett nevezetes emberek arczképeit, eszméit s emlékmondatait, felkérvén a miniszterelnököt, hogy ez album élére írja saját nevét, s azon nemes szavakat, melyekkel a congressust megnyitotta, a mit ez szívesen teljesített, s azután a kiállításokat megnyitotta, s a tagok kíséretében végig nézte.

Nov. 17-kén megnyitvatván az osztályok tanácskozó ülései, az első (büntető törvényhozási) osztály ülését, az olasz bizottmány nevében, *Pessina* szenátor, nápolyi jogtanár s ügyvéd, Olaszország egyik legkitünőbb kriminalistája nyitotta meg, osztályelnökül *Pols* utrechtli tanárt, a németalföldi kormány delegátusát, alelnökökül *Lastres* spanyolországi, *Birch-Reichenwald* svéd, *Jacquín* francia delegátusokat, *Correvo* *Gusztávot* lausannei bírót Schweiczból s *Montgomery* oroszországi tagot, titkárokat : *Bolsted* és *Almquist Victor* svédországiakat, alkalmas fiatal erőket, hozván javaslatba, kik mindnyájan megválasztattak. Ez osztály kizárólag a büntető jog kérdéseivel foglalkodott. A congressus tervezői kifejezést akartak adni ez által a nagy súlynak, melyet e jog reformjára helyeznek, s melynek az öreg, nagyhirű *Lucas Károly* is, ki élemedett kora miatt a congressusra meg nem jelenhetett, leveleiben adott kifejezést. Szerinte a congressus főcéljául kell kitűzni a fennálló büntető-törvények átalakítását, melyek szükségét az új büntető s javító rendszerek kikerülhetetlenül vonják magok után. És az első osztály vitái csakugyan igen élénkek voltak s nagy érdekeltséggel kísértettek. Ez osztály főképpen a büntető jog híres tanáraiból, s még az újabb codexek

vagy törvényjavaslatok különféle országbeli szerkesztőiből s különösen olasz és spanyol parlamenti tagokból volt összealakítva.

A második (szorosan börtönügyi) osztály ülését, szintén az olasz bizottság nevében, *Brusa* turini jogtanár nyitotta meg, kinek javaslatára osztályelnökké *Goos* dán delegátus, alelnökké: *Argyropulos* görög követ, *Ekert* és *Reissenbach* bádeni, és müncheni, *Prins* belgiumi, és *Tauffer Emil* honfitársunk, a lepovlavai fegyház igazgatója, titkárokká pedig *Serment* és *Chicherio* schweiczi, és az olasz *Porro* választattak meg. E második osztály, feladatához képest, főleg a fegyintézetek főhivatalnokaiból s igazgatóiból alakított.

A harmadik osztályt, mely különféle természetű, de főleg a bűnök megelőzésére vonatkozó kérdéseket tárgyalt, az olasz bizottság nevében *De Foresta* gróf szervezte, javaslatba hozván az elnökségre *Jagemann* bádeni, s az alelnökségre *Stark Benjamin* éjszakamerikai, *Van Haaften* németalföldi, *Yacowleff* orosz delegátusokat, a titkárságra *Bourgarel* és *Righini de St. Albin* urakat.

Az ekként megalkotott osztályok azután, saját termeikben, azonnal munkához láttak, míg a tagok, a fennforgó kérdések érdekességéhez képest, e termekben változatosan s egyiket a másikkal cserélgetve, hullámoztak. — Az osztályok tanácskozásai bár sokszor igen élénkek s hevesek voltak, de folyvást a legtökéleteseb udvariasság s kölcsönös kimélet határai közt maradtak, a mi kétségekívül csak jó hatással lehetett a tanácskozás eredményeire.

Az első teljes ülés nov. 18-kán tartatott meg, melynek elnöki székére *Depretis* miniszter kéretett fel, s egyszersmind alelnökké választattak a különféle kormányok képviselői közül *Almquist* svéd, *Galkin-Wraskoi* orosz, *Gautier de Rosse* belga, *Herbette* francia, *Holtzendorff* bajor, *László Zsigmond* magyar, *Schrott* osztrák, *Silvela* spanyol delegátusok; a titkári tollat *Guillaume* tartotta meg ügyes kezében. *Depretis* távollétében *Almquist* foglalta el az elnöki széket. — A teljes ülés első teendője volt, az elnök felszólítására, táviratilag köszönő iratot intézni a királyhoz, s *Pessina* indítványára, a résztvevő kormányokhoz.

November 19-kén, az esős idő daczára, melynek kellemtelenségét a vendégszeretet enyhítette s az ügybuzgóság tette könnyen elviselhetővé, a congressus tagjainak nagyszáma látogatta meg Tivoliban, (a régi Tibur, ma 7500 lakossal bíró város) mely Rómától 20 kilométernyire fekszik, s hová Rómából vasút visz, az ottani »*Casa di Custodiát*«, hol az intézet kitűnő szervezése s a növendékek szép viselkedése mindenkit teljesen kielégített. *Tomei* úr, Tivoli szyndikusa (polgármestere) zeneszó mellett fogadta a vendégeket, s bevezette azokat a XVI. századból való, igen szépen épült Este-palota termeibe, hol fényes reggeli várta őket. *Galkine-Wraskoi*, az orosz delegátus, köszönte meg a szeretetreméltó fogadást, mely a lucskos kirándulást felejthetlenné tette, s a szyndicus *Tomei* meleg ohajtását fejezte ki a congressus legjobb eredményei iránt.

E kirándulás, a nem kedvező idő daczára is, egyike volt a congressus legérdekesb mozzanatainak. A kopasz és száraz római campagnát, az *Aquae albulae* fürdő érintése után a sabinumi hegyek magaslatai váltják fel. Meglátjuk Hadrian egykor páratlanul fényes, sokszor leírt villájának maradványait, melyek Róma fénykorában a tiburi halmok lejtőin oly nagy területet foglaltak el, hogy bejárásukra több órányi idő kívántatott, s berobogunk a gyönyörűen fekvő egykori Tiburba, mely a congressusban résztvevő nemzetek zászlóival van ékesítve. Az Este-palota erkélyéről fényes kilátás nyílik meg előttünk, balra a Horatiusból ismert Soracte, szemközt a mosolygó falvakkal s kaczer villákkal elhintett sabini hegyek, olajfa-ligetekkel borítva. Jobbra az Anio fodros hullámai rohannak a mélységbe, 320'-nyi zuhatagban, mely látvány még a schweiczi havasok fiait is meglepi.

A nov. 20-kán tartott második teljes ülésben, mielőtt a szakosztályi ülésekből behozott határozatjavaslatok előterjesztettek volna, a köztisztvisletben álló olasz királyné nevenapja alkalmából üdvözlő távirat intéztetett ő felségéhez, s *Galkine-Wraskoi* alelnök bejelentette, hogy *Depretis* miniszterelnök készségesen elfogadta a congressus neki felajánlott elnökségét; végre a főtitkár felolvasta a congressushoz beküldött nagyszámú s nagyértékű szakmunkák sorjegyzékét, melyekkel a könyvtár gazdagodott, s melyeket, a mennyiben több pél-

dányban léteztek, a congressus tagjai is magokkal vihettek. Én is sokat hoztam haza belőlök a kir. curia könyvtára részére.

E nap estéjén *Gravina* marquis, Róma prefectusa (főispánja) adott a congressus tagjai tiszteletére fényes estélyt a prefectura palotájában, hol a tagoknak alkalmuk volt egymással közelebbről megismerkedni s baráti viszonyokat kötni, s hallani és megtapsolni Róma legkitűnőbb zene- és dalművészeit *Battistinit*, *Ferni-Germanó* asszonyt, kik gyönyörű olasz ronanczákat énekeltek, és *Sgambati* zongoraművészt sat.

A nov. 21-kén tartott teljes ülésben, *Gautier de Rosse* alelnök vezetése alatt, *Guillaume* főtitkár melegen üdvözölte az éjszakamerikai egyesült államoknak az congressuson megjelent újabb küldötteit, *Round* és *Milligan* urakat, kik közül az első az amerikai »*Prison national Association*» titkári tisztjét viseli, melyet a sajnosan nélkülözött nagynevű dr. *Wines* oly fényesen töltött be; a második pedig ugyanezen egylet egyik elnöke. Az amerikaiak elhozták a congressusnak honfitársaik köszöntését, s előterjesztették a hazájukban a stockholmi congressus óta létesített haladásokat, jelentve, hogy a penitentiárius reformok terén az egyesült államokban megindított nagyszerű mozgalom a nevezett főtitkár s alapító halála óta sem csökkent. *Guillaume* úr, közfelkiáltással elfogadott indítványában adott kifejezést a nemzetközi congressus azon érzelmének, miszerint ez szíves üdvözlétét s rokonszenvét küldi az egyesült államok nevezett egyletének, s úgy tekinti az ottani kitűnő férfiak ezt a társaságát, mint legdicsőbb mintát és szakbeli tekintélyt a börtönügyi tanulmányok terén; végre ohajtását nyilvánítja, hogy ezen egylet s a börtönügyi nemzetközi congressus állandó bizottmánya között benső és folytonos érintkezés tartassék fenn.

Este diszeládás volt a congresstagok tiszteletére s komoly munkáik közben felüdítésükre a *Costanzi* színházban, az örökváros legnagyobb színházában, hol Carmen daljáték kitűnő művészek által nagy tökélyvel adatott elő, s kellemes bezárását képezte a tudományos munkában eltöltött hétnek.

Nov. 22-kén (vasárnapon) *Barbillon* úr Párisból, egyik ülésteremben az »*ugyanazonosítási eljárás*» (service d'identification) módját terjesztette elő, miként az a párisi rendőrhiva-

talban anthropometricus jelzések által gyakoroltatik. — Nagyszámú s érdekelt hallgatóság volt jelen az előadáson.

Este nyolczadfél órakor tartatott meg a Capitolban, az ifju Torlonia herczeg római polgármester elnöklete alatt, az olasz központi bizottmány által a congressusi tagok tiszteletére adott nagy lakoma, tündéri hatást szülő villamos világításnál, bájos zene hangjai mellett, a palota egyik, most e célra átalakított s kiürített, úgynevezett Horatiusok termében, melynek falai a Horatiusok és Curiatiusok csataiból vett frescókkal vannak ékesítve. Az asztalok illatos virágszönyegekkel s művészi szépségű candeláberokkal és vázakkal voltak rakva. Minden tárgy, az utolsó tányérig s pohárig, művészi izlés jellegét viselte e classikus symposionban, hol az ételek s italok is luculusi díszszel voltak kiállítva. — Megeredtek az áldomások, mint akár nálunk, de mégis szabályozottabban. Holtzendorff, olasz nyelven, a királyra, Coppino, olasz közoktatási miniszter, francia nyelven, a külföldi kormányokra, Gautier de Rosse Róma városára, Galkin-Wraskoi Depretis miniszterelnökre, Herbetto a congressus szervezőire; Pols, Gravina marquis római prefectusra s nejeére; az udvarias Torlonia herczeg a congressus összes tagjaira, kik Rómát látogatásukkal megtisztelték, Almquist Torlonia herczegre, Guillaume pedig Beltrani-Scaliara, a római congressus legmunkásabb buzdítója s szervezőjére ittak ékes beszédekkel kísért áldomásokat.

A november 23-iki teljes ülés folyamát azon értesítés szakította meg, hogy az olasz király megérkezett Rómába, s látogatásra jő a kiállítási palotába. Az elnök s jelenlevő al-elnökök és delegátusok azonnal fogadására siettek, s Herbetto napi elnök bemutatta a delegátusokat, kikkel a király barátságosan társalgott. *Humbert*, Olaszország népszerű királya, a legnagyobb érdeklődéssel kísérte a börtönügyi congressus tárgyalásait, a királynéval együtt bejött Rómába falusi lakásáról, hogy meleg érdeklődését bebizonyítsa, részletesen sorban nézte a kiállításokat, belépett a zárkákba, s mindent törőlszetre megmagyaráztatott magának; a kormánydelegátusokat még az nap esti 6 órára elfogadásra s azt követő estebédre hívta a Quirinal fényesen díszített termeibe, hol a király, s a szép és szellemes Margerita királyné is nyájasan társalgott a

vendégekkel s köztük a magyar képviselővel. Mily örvendetes tapasztalás, hogy ma már magok a koronás főek mozdítják elő a humanizmus nagy ügyét, a fegyintézetek reformját, a bűnösök lehető javításának s megmentésének nemes kísérleteit! — Azon fejedelmek sorában, kik, mint Oszkár, a svédek királya, s Lipót belga király, hervadhatlan koszorúkat fűztek e téren halántékaik körül, ott van az olaszok marczona alakú, katonás tartású, de emberileg érző, szelíd lelkületű királya is, kit *Holtendorff* a capitoli lakomán mondott s az olaszok lelkesült tapsaival fogadott áldomásában méltán nevezett, Ischiára s a nápolyi ragályra emlékezve, az emberszeretet legnemesebb hőségnek, s hasonlított Bouillon Godfrieddal, a jerusálemi szent háború fővezérével, mert mint ez a kegyelet s könyörület zászlaját vitte erős jobbában az üldözött keresztyének felmentésére, úgy ő a szavojai kereszttel ékes zászlót emeli, mint új keresztes háború jelképét, az emberiséget ostromozó minden nyomor és szerencsétlenség ellen.

Nov. 24-kén a hivatalos delegátusok gyűlése egyértelmű ohajtását fejezte ki az iránt, hogy a közelebbi nemzetközi congressus Szent-Pétervárt tartassék, az oroszoknál, kiket szeretünk »jeges medvéknek« nevezni, de a kikenél, szibériai ólom-bányáik s kancsukájuk mellett, nevezetes érdeklődés mutatkozik a börtönügyi reform s javító intézetek ügye iránt. — A delegátusok ülése után tartott utolsó teljes ülésben, mely a congressus zárulása volt, bevégeztettek a még hátralevő s a napirendről időhiány miatt le nem vett munkálatok, Sz.-Pétervár elfogadtatott a legközelebbi congressus székhelyeül, s köszönet szavaztatott mindazoknak, kik a bevégzett római congressus sikeréhez járultak. E napon a tagok *Pierrantoni* szenátor termeibe voltak barátságos estélyre hivatalosok.

VI.

A nagy bizottság, melynek eljárásáról fentebb szoltam, a tanácskozássra kitűzött s a meghívott tagokkal előzetesen tudatott programmbeli kérdéseket, az előbbi congressusok példájára, három osztályba sorozta, melyek elseje a büntető

törvényhozási, másodika a szorosán bürtönügyi, s harmadika az előző, óvó s a visszaeséseket gátoló rendszabályokra vonatkozik, hogy ekként a congressus mindegyik tagja azon osztályba sorakozhassék, melynek kitűzött tárgyai leginkább érdeklik, és saját ismeret- s tapasztaláskörébe legjobban illelnek, melyekre leginkább készült, senki sem lévén egyébiránt gátolva, hogy több vagy minden osztály tanácskozásaiban s vitáiban is tetszése szerint részt vehessen.

Az első osztály 6, a második 15, a harmadik 7 kérdés megvitatásával s megoldásával foglalatoskodott, melyek közül azonban néhány, mint be nem fejezett, vagy további érlelést s előkészítést igénylő, elnapoltatott, s a jövő congressusra halasztatott.

Rövid szemlét fogok tartani e kérdések felett:

Első osztálybeli kérdések: 1. Összeegyeztethető-e a polgári vagy politikai jogoknak időleges megvonása a büntető rendszer reformjával?

E kérdés, mint az első osztály többi kérdései is, czélul tűzte ki: a büntető törvényhozást összhangzásba hozni a penitentiarius nevelés (javítás) czéljával. Azt tűzi ki megoldásra: hogy az elítélt ember képesítésének a becsületes emberek társaságába való visszaléphetésre (rehabilitációjának) mikor van ideje, a büntetés kiállása alatt vagy után, s hogy e rehabilitáció időpontját előre meghatározza-e a bíró az elítélésen felül, vagy hogy az a fegyházi (bürtöni vagy fogházi) fegyelem sikerétől tétessék függővé, s példának okáért: a letartóztatottnak magaviseletéhez képest határozottassék meg az ideiglenes szabadon bocsájtás stádiumában? — E pontok vizsgálatát tartotta szükségesnek a bizottmány, a különféle országokban arra nézve tett tapasztalatok összegyűjtése után, hogy minő jó vagy rossz következtetésekkel jártak a bizonyos polgári és politikai jogok élvezetét eltiltó törvények rendeletei?

E kérdésben véleményeket adtak *Meinardus Pols* utrechti tanár s *László Zsigmond* magyar igazságügyminiszteri tanácsos. Érdekes vita után elfogadtatott a következő határozat, s annak előadásával a teljes ülésen *Pols* bizatott meg:

»A polgári s politikai jogok elvonása összeegyeztethető a javítva büntető rendszerrel, de oly feltétel alatt, hogy csak akkor alkalmaztassék, ha a tény, mely elítélést vont maga után, igazolja azon aggodalmat, hogy a mondott jogokkal visszaélés fogna bekövetkezni akár a közérdekek, akár a törvényes magánérdekek kárára; — s hogy e mellékbüntetés csak határozott időre mondassék ki, kivéve természetesen az esetet, midőn a főbüntetés életfogytig tartó.«

Törvényhozásunk a rendszert, mely e határozatban körvonalozva van, már elfogadta s életbe léptette a büntető törvénykönyvben, melyet, némely hiányai mellett is, büszkén mutathatunk fel a legelőhaladottabb államok codexei során. Itt is fel vannak véve a hivatalvesztés s a politikai jogok gyakorlatának ideiglenes felfüggesztése, mint mellékbüntetések, esetenként együtt vagy külön-külön alkalmazandók, de csak oly bűnök- s vétségekre, melyek természeténél fogva igazolva van az aggály, hogy az elítéltek, kiszabadulásuk után, e jogokkal vissza fognának élni. Ily büntettek s vétségek p. o. a felségsértés, hűtlenség, lázadás, a pénzhamisítás, hamis tanúzás, hamis eskü, hamis vád, a szemérem elleni büntettek, gyilkosság s emberölés, a személyes szabadság megsértése, a rablás, lopás, orgazdaság, csalás, sikkasztás, zsarolás, hűtlen kezelés, közokirathamisítás, csalárd bukás, gyújtogatás, szóval: a politikai tekintetben veszélyes, s a megbecstelenítő jellegű büntettek. A törvény meghatározza a büntetés tartama idejének maximumát, mely vétségeknél három évig, büntetteknel 3-tól 10 évig terjedhet; e határok közt a bíróra bízva a büntetés tartamának kiszabását, s megadja neki a jogot, hogy azt némely esetekben, ha alkalmazásukat czélszerűnek nem látván, mellőzhesse.

2. Nem lehetne-e némely vétségeknél a fogság- vagy szabadságvesztés büntetést a szabadság más megszorításaival, p. o. nyilvános intézetekben, szabadságvesztés nélkül teljesítendő munkával, vagy ideiglenes száműzéssel, bizonyos helyre internálással, vagy talán, első könnyű vétség esetében, dorgálással is czélszerűen helyettesíteni?

Fölmerült a büntető jogtudomány művelőinél azon megjegyzés, hogy a polgárosultság előhaladásával, sok oly cselekmény, mely előbb nem foglaltatott a büntető codexben, kárté-

konynak mutatkozik a társadalom érdekeire nézve s így büntetésre méltónak; más részről azonban, jobb rendőrség mellett, a büntetettek nem oly könnyen bújnak ki a törvény súlya alól. Ha a büntettek s vétségek különféle fajainak száma ekkint szaporodik, helytelennek látszik mindezekre nézve egyazon büntetés alkalmazása, azaz: hogy p. o. bűntönbüntetés mondassék ki a legkülönbözőbb esetekben. Az előbbi congressusokon több szó emelkedett a börtönbüntetés igen kiterjedt s igen sürű alkalmazása ellen oly esetekben is, midőn a vádoltak biztosíték vagy óvadék mellett szabadlábon volnának hagyhatók, s említve lett, hogy a szabadságvesztés-büntetés elvesztette elijesztő befolyását, ideje volna tehát megvitatni, hogy nem lenne-e célszerű, az állam és az egyének érdekében, azon esetekre szorítani e büntetések alkalmazását, melyekben a vádolt erősb fokon sértette a közbiztosságot, s a szabadságvesztés javasolva van a közérdek vagy az elítélt érdeke által.

A kérdés felett élénk vita folyt. *Teichmann Albert* baseli jogtanár volt a véleményező; a felszólalók egyértelműben voltak arra nézve, hogy kívánatos volna a szabadságvesztés-büntetést nem alkalmazni minden kis vétségre, mert ez gyakran, tekintve különösen a rövid ideig tartó letartóztatásra ítélték befogadására szolgáló helyiségek jelenlegi állapotát, igen rossz következtetéseket szül. De a felett azután, hogy minő büntetéssel kelljen helyettesíteni a börtönt vagy fogházat, igen eltérők voltak a vélemények. Némelyek a pénzbüntetések gyakoribb alkalmazását javasolták; mások szabadlábon végzendő kényszer-munkákkal gondolták helyettesíteni a börtönt, az állam vagy község javára. Végre is, az eszmék nagy szétágazásában s idő hiányában is, a kérdés megoldása a jövő congressusra halasztott, hogy akkorig az igen fontos tárgyban új tanulmányok tétethessenek.

3. Mily határokat szabjon a törvény a büntetés kimérése körüli bírói hatalomnak?

E már előbb is vitatott kérdés célja: újabb megfontolást idézni elő a büntetések tartamának kiszabása vagy ki nem szabása felett, a bírói ítéletekben. Ha a büntetés célja: a társaság megvédése a bűnösnek javulása által, vagy e javulás

hátránya nélkül: világos, hogy a büntetés tartamát összhangzásba kellene hozni a czéllal, melyet a penitentiárius rendszer maga elé tűzött. — Maig majdnem minden állam büntető törvénye fentartotta a megtorlás elvét, akképen, hogy a büntetés fokozata a büntettek súlyossága szerint méretett ki a törvénykönyvekben, s meghatározatott a büntetések legnagyobb s legkisebb fokozata, melynek határai közt kell a bírónak mozogni. A bírónak tehát csak korlátolt mozgási köre van a büntetés tartamának meghatározásában, s nem áll jogában, még a visszaesőkre nézve sem, összhangba hozni a büntetés tartamát a bűn-megelőzési szabályokkal. Ebből az következik, hogy a rab gyakran kiszabadul az ítéletben rá szabott büntetés ideje tartamának leteltével, a nélkül, hogy kellőképen lenne előkészítve a szabadság ártalmatlan visszanyerésére, s a szabad polgárok társaságába való kilépésre. E bajnak leggyökeresebb orvoslása lenne kétségkívül a határozatlan ítéletek rendszere, de a jogászok közvéleménye nem nyilatkozott még e nemű reform, a bírónak ily mindenhatósága mellett, s ezért szükségesnek tűnt fel: megfontolni, mik volnának legjobb eszközök a jelzett baj orvoslására. Ez eszközök egyike, hogy a bírónak bizonyos latitudo, mozgási kör adassék, s megengedtessek, hogy a szabadságvesztés tartamát a büntettesnek egyénisége szerint szabhassa ki. De minő s mily terjedelmű legyen e szabad mozgási kör, ez a kérdések kérdése, melyet a mi büntető törvényünk a lehető legjobban fejtett meg.

Tudjuk, hogy e tekintetben a büntető törvénykönyvekben háromféle rendszer van. Egyik abban áll, hogy a törvény minden büntetetre s vétségre nézve meghatározza a kimérhető legnagyobb s legkisebb büntetést, melyek határai közt a bíró egyes esetekben kiszabja a megfelelő büntetés mérvét, sem túl nem mehetve a maximumon, sem alább nem szállhatva a minimumnál, bármily nagyok és számosak legyenek is a súlyosító vagy enyhítő körülmények. E rendszerben is fel van ruházva a bíró megglehetősen nagy elasticitással a büntetések kiszabására nézve, de csak a törvény által kitűzött legnagyobb s legkisebb büntetés határai közt. A másik rendszerben meg van engedve a bírónak, hogy a minimumnál is alább szállhasson rendkívüli enyhítő körülmények esetében, de tiltva van a maximumon

tállépnie. Végre a harmadik rendszer egészen mellőzi a minimumot, s csak a legnagyobb büntetést határozza meg. Ez utolsó rendszert követte 1843-iki büntető törvényjavaslatunk. A másodikat fogadta el jelenleg élő büntetőtörvényünk, s ugyanezt tette magáévá a congressus is. Az első rendszert egy szónok se helyeselte Rómában; mindnyájan azt nyilvánították, hogy e rendszer tarthatatlan, s okvetetlenül szükséges a bíró felruházni oly latitudóval, hogy számolhasson minden egyes büntetendő cselekmény s minden bűnös egyén körülményeivel, és rendkívüli enyhítő körülmények fenforgása mellett alább szállhasson a minimumon, melyet a törvény rendes esetekre megállapít. Az osztályban alig egy-két, a teljes ülésben csak 5 szavazat volt az első rendszer mellett, s a specialisták nagy többsége elkárhottatta azt.

Véleményt adtak e kérdésben *Lamezan* bécsi törvényszéki alelnök; *Van Hamel Gerard*, amsterdami jogtanár; *Gyson J.* liestali (báseli) törvényszéki elnök, és *Pessina Henrik* szenátor s nápolyi jogtanár. A megoldó határozatoknak a teljes ülésbeni előadását *Pessina* vállalta magára, s ezek a következők:

A törvény határozza meg minden büntetettre a büntetés legmagas fokát (maximumát), melyen a bíró túl nem mehet.

A törvény határozza meg minden büntetettre a büntetés legkisebb mértékét (minimumát), de a bíró e legkisebb mértéken is alúl mehessen, ha azt hiszi, hogy a büntetett oly enyhítő körülmények kísérik, melyeket a törvény előre nem látott.

Mikor a büntető törvényhozás kétféle büntetést szab, egyiket a beestelenítő, s másikat oly büntettek, melyek a vádoltat meg nem beestelenítik, a bíró bizonyos esetekben a kevésbbé szigorú büntetés-nemet alkalmazhassa, ha úgy találja, hogy a büntetben, melyet a törvény in abstracto szigorúbb büntetés alá vet, nem mutatkozik beestelen szándék.

4. Minő eszközöket kell a törvényhozásnak alkalmazni, hogy a szokásos órgazdák s mások, kik a büntetteket, elősegítik vagy felbűjtják, érzékenyebben sújtassanak?

E kérdés már a londoni congressuson magára vonta a jogtudós világ figyelmét. Hill Edwin hozta azt szőnyegre érde-

kes előadásban, melyben újjal mutatott bűnös tőkepénzesek, a tolvajok részére segélyeszközöket nyújtók, a lopott tárgyak megvevői, zálogba vevői, s ismert tolvajoknak menedéket adók kategóriára. Hill azt vitatta, hogy a bűn ellen vívott harcban, helyesebb volna, ha a társaság a bűnös tőkepénz, mint ha a bűnös munka ellen intézné erősebb csapásait. Az e célra vezető különféle eszközök szóba hozattak ugyan, de a vita nem hatott elég mélyen, hogy a megoldás bekövetkezhett volna. Ezért szerepelt e fontos kérdés újonnan is a congressus szövegén. — A delegátusok felszóllítottak, hogy kimerítő adatokat küldjenek be saját hazájukból a felett: vannak-e ott a tolvajoknak menedéket adó házak tulajdonosai, a lopott tárgyak megvásárlói, s zálogba vevői, a lopandó tárgyakra pénzt előlegezők a rendőrség különös felügyelete alá vetve? fordultak-e gyakran elő a vádlottak s az elítéltek közt? vagy kevésbé szigorúan vannak-e büntetve, mint magok a tolvajok?

Véleményt adtak: az angol *Hill Alfréd*, a fenebb említett 1876-ban elhalt *Hill Edwin* öcsese, s azon *Hill* családból való, melynek minden tagja, *Sir Rowland Hill*, *Matthieu Davenport Hill*, *Frederic Hill*, s még nőtagjai is nagy érdemeket szereztek az angol közügyek, különösen a büntető jog s börtönügy körül s még *Thonissen* löweni egyetemi tanár Belgiumból.

E kérdésben is élénk vita volt az osztályban, de a kifejtés azon állapotában, mely még bővebb érlelést látszott igényelni, nem tartották célszerűnek azt a jelen congressus elhatározása alá bocsájtani. A *Hill Edwin*-féle londoni tervezet, melyet *Hill Alfréd* ezúttal is előterjesztett, tagadhatatlanul igen meglepő és eredeti eszközöket ajánl, de a melyek alkalmazása nagy és jól megfontolandó nehézségekbe ütközik. Ez is tehát az elnapolt kérdések sorába jutott.

5. Mily határig terjedhet a szülők törvényes felelőssége a gyermekeik által s a gyámoké, nevelőké s gondviselőké az általuk gyámolt, nevelt, gondnokolt egyének által elkövetett büntetésekre nézve?

A feltett kérdés nem szorul sok magyarázatra. A szülők törvényes felelőssége a gyermekeik által elkövetett vétségekre nézve mindenütt el van ismervé, de e felelősség határa nincs

még eléggé kijelölve; azért szükségesnek mutatkozik, hogy a törvényekbe oly intézkedések vétessenek fel, melyekből a szülők, mint gyermekeik nevelői, jobban megértsék kötelességeiket ezek és a társadalom irányában. A fennálló törvénykönyvek egy része éppen nem, más része pedig egymástól nagyon is eltérőleg intézkedik e tárgy felett.

A véleményadásra felkért urak közül *Haüssönville* báró, a francia főbörtöntanács tagja, *Karnicki*, orosz igazságügy-miniszt. tanácsos, *Getz Bernard* christiániai jogtanár, s *Armengol y Cornet Péter* barcellónai főtörv. bíró küldtek be véleményeket.

A *Voisin Felix*, párisi cassatiószéki bíró által formulázott határozat fogadtatott el, s annak teljes ülési előadójává ugyan ő választatott. A vitában legfőbb részt vettek a francziák, kik a hazájukban törvényhozás tárgyává tett kérdésre vonatkozó munkálatok által legjobban voltak arra előkészülve.

A határozati javaslat következő:

»A congressus úgy véli, hogy a közérdek megköveteli a törvényhozás gondoskodását, a szülők által kiskorú gyermekeiknek adott erkölestelen nevelés szomorú következményeinek elhárítása végett. Ugy véli, hogy egyik ajánlandó eszköz: megengedni a büntető bíróságoknak, hogy bizonyos meghatározott időre megfoszthassák a szülőket az atyai hatalomból eredő jogok egy részétől, ha kellőképpen bizonyított tények igazolják reájok nézve a felelősséget.«

6. Minő jogositványok adandók a bírónak fiatal büntettesek nyilvános nevelő és javító intézetekbe küldésére nézve, akár azon esetben, ha ezek a szükséges megfontolásra nem képes életkor miatt a büntetéstől mentesek maradnak, akár ama másokban, ha szabadságvesztés büntetésre ítéltettek?

Mindenki tudja, hogy a bűnösök számának csökkentésére egyik leghatályosabb eszköz: jó nevelést adni az elhagyott gyermekeknek s árváknak, s a jobb államkormányok, és főképp számos jótékony egyesület igyekeznek ily szerencsétlen gyermekeket a bűnös élettől megmenteni. De észrevétetett, hogy igen sokféle ok járul a nevelő tényezők szent törekvéseinek megzsibbasztásához, s e megelőző törekvések jó eredmé-

nyeinek meghiusításához. Ez okok egyike a törvények oly rendelkezése, mely korlátozza a bírót abban, hogy a fiatal bűnösök elzárásának tartamát összhangba hozhassa a nevelés szükségével; másik ilyen ok abban áll, hogy még nem vagyunk tisztában az eszközök iránt: hogyan lehessen megismerni az eseteket, melyekben a fiatal egyén a bűn felismerésére szükséges belátással, vagy a nélkül cselekedett, s megtörténhetik, hogy fiatal bűnösök fölmentetvén fiatal koruktól fogva a büntetés alól, nevelésükre nézve veszélyes és oly körben hagyatnak, hol rossz hajlamaik megerősödnek. Ha az ily fiatal gonosztevő visszaeső lesz, javító-intézetbe kerül, hol már nehezebb leendő jellemét megváltoztatni, mintha előbb oktatásba adatott volna.

Véleményezők voltak *Föhring* hamburgi bünt. törvényszéki elnök, *Randall*, amerikai Michigan államból és *Moldenhawer* varsói bíró. A teljes ülésben *Lastres* mutatta be az osztály javaslatát, a következőkben:

1. a bíró illetékes legyen annak elrendelésére, hogy a cselekményük bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bíró s ez okból felmentett fiatal gonosztevők nevelő-intézetbe vagy javító-iskolába küldessenek. Az intézetben tartózkodás idejét a bíró szabja ki, kinek azonban mindenkor joga legyen ez elhelyezést megszüntetni, ha az oda küldést indokoló körülmények megszűntek. Az intézetben tartózkodás ideje meg legyen rövidíthető a fiatal emberek ideiglenes szabadon bocsátása által, azonban az intézeti igazgatóság felügyelete alatt maradjanak.

2. A bíró illetékes legyen annak elrendelésére is, hogy a szabadságvesztés-büntetést az arra ítélt fiatal gonosztevők valamely nevelő-intézetben vagy javító-iskolában állják ki. De a büntetés ily végrehajtása csak közintézetben történhessék.

3. Fentartva mindazt, a mi a különféle országok törvényhozása által az atyai hatalom s fenyték tekintetében meg van állapítva, a congressus azon óhajását fejezi ki, hogy a törvényhozó, a gyermekek feletti atyai jogok megállapításánál, azon főszme által vezettessék, hogy a családfő korlátlan tekintélyét egész teljességében tiszteletben tartsa, de az atyai fenyték mindig magánjellegű, családias és titkos legyen, s büntetőjogi vagy penitentiárius természetű következményeket maga után ne vonjon.

Második osztálybeli kérdések:

1. Minő szabályoknak lehet helye, legújabb tapasztalások szerint, zárkás fogházak építésénél, hogy ezek egyszerűbbekké s kevésbé költségesekké tétethessenek a rendszer helyes és egészséges alkalmazása feltételeinek kára nélkül?

Csaknem általánosan el van már ma ismerve, hogy a különféle országokban elfogadott szabadságvesztéssel járó büntető rendszerek során a magánzárka (celluláris) rendszer a javítás céljára igen fontosnak s üdvösnek mutatkozott, ha nem is teljes kiterjedésben s alkalmazásban, de különösen s főleg a rövid tartamu büntetések alkalmazásánál, s az irlandi rendszerben, a letartóztatás első stádiuma alatt. De e rendszer alkalmazása még sem lett általánossá, mint ohajtani lehetne. A javítás e leglényegesebb eszközének, a majd nem általános meggyőződés dacára tapasztalható ily hátramaradása részben annak is tulajdonítható, hogy a zárkákval ellátott fegyházak építése igen nagy költségbe kerül. De mivel ugy látjuk, hogy az ily rendeltetésű épületek egynémelyike pompás diszítvényekkel s egyes részleteiben valódi fényűzéssel van ellátva, a mi csakugyan fölösleges, jogosult a kérdés: nem lehetne-e ez építkezéseket egyszerűbbekké, s így kevésbbé költségesekké tenni. Tudjuk, hogy nálunk is oly rendszer van elfogadva, mely szerint a szabadságvesztés büntetés egy része, különösen annak kezdete, bizonyos meghatározott időig, magánzárkákban lenne kitöltendő, éjjelre pedig a rabok mindenkor s kivétel nélkül magánzárkákba lennének helyezendők, s e rendszer foganatosítása csak kellő számú magánzárkákval ellátott intézetek hiányán múlik.

E kérdésben *Krohne*, a moabiti (berlini) fegyház igazgatója, s *Herbette*, a francia kitűnőség jelentek meg véleményeikkel.

Az élénken megvitatott kérdésre hozott határozati javaslatot *Herbette* szövegezte, s annak a teljes ülésbeni előadására is ő kéretett fel. E javaslat ekképpen hangzik:

Tekintve, hogy az egyéni külön elzárás rendszere elméleti kérdéseinek ezuttali mellőzésével a jelen feladat nem más, mint gyakorlati eszközöket javasolni azok az országok számára, melyek e

rendszert elfogadják, oly mértékben s oly feltételekkel, melyben s melyek szerint azt alkalmazhatónak hiszik,

Tekintve, hogy minden, bármely rendszerű új börtön felállítása szükségképpen sokba kerül, ha a modern tudomány haladásának meg akar felelni,

hogy igen fontos dolog a lehetőségig kevesbitni a költségeket, melyeket a zárkás intézetek építése okoz, különösen azon intézkedések miatt, mik okvetlenül megkívántatnak arra, hogy az elzárás e neménél jó penitentiárius rendszer létesítessek,

de tekintve másrésről, hogy őrizkedni kell attól is, nehogy az egyéni elzárás teljesen keresztülvitt rendszerétől várt hasznok s eredmények kockára tétessenek, a túlságos egyszerűsítés, az ily rendszer-nél lényeges közegek mellőzése s oly takarékoskodás által, mely a minden egyes országban contemplált penitentiárius élet szükségseinek ellátását gátolná :

a congressus figyelembe, s az egyes országok viszonyaihoz képest esetleges tanulmányozásra ajánlja a következő pontokat :

hogy a rabok kézi munkájának a börtönök építésénél igénybe vett alkalmazásából származható nyereség, ott és oly mértékben, hol, és a milyenben ez lehetségesnek tartatik, veszendőbe ne menjen ;

hogy, az illem s kivételes szükség fenntartásával, mindaz, a mi diszítésre s az épületek monumentális jellegére fordíthatnék, elmellőztessék, különben is egyedül csak az egyszerűség, s komoly és szigorú alak lévén illő a büntető intézetekhez,

hogy a szükséges tér oly helyen választassék, hol az árak jutányosak,

hogy e tér s helyzet ne okozzon kivételes munkákat a terv kivitelénél, s oly vidéken választassék, mely az anyag megszerzésére nézve könnyebbséget nyújt, s a közlekedési utak közelsége által kikerülhetővé teszi a szállításra fordítandó nagy költséget,

hogy kevésbbé költséges építési anyagok választassanak, feltéve, hogy ezek eléggé szilárdak s az építésre alkalmasok,

hogy a különös szükségletek, mint sütő-műhely, kórház stb. lehetőleg legoalsóbb módon állíttassanak fel a főépület alkalmas részeiben, vagy ahhoz csatolt könnyebb függelékekben,

hogy a kápolnák s iskolák beosztása s belső felszerelése kevésbbé költséges módon intéztessék el, figyelembe véve, hogy elegendő, ha azokban a raboknak csak fele vagy egy része fér el egyszerre,

mert az isteni tisztelet, a tanuló osztályok és oktatási órák megkettőztetése jól kivihető, ha jól berendeztetik.

A fölösleges földalatti helyiségek mellőzése, melyek hiánya nincs ártalmára a szolgálatnak

A világítás és fűtés rendszerének, a vízvezetésnek, csatornázásnak, tisztántartásnak, electricus esengetyűknek stb. lehető egyszerűsítése.

A központi terem vagy pavillon térfogatának kisebb mértékre szorítása, mely ne legyen nagyobb, mint a mennyit az épületszárnyak egyesítése okvetetlenül megkíván,

a körfalak s körutak, s az épületek közti térség ne legyen túlságos nagy, hogy a tér megszerzése s a falak építése kevesebbe kerüljön,

az épületeknek kisebb kiterjedés s nagyobb magasság adandó, ugyanazon okból, p. o. a zárkák két emelet helyett háromban helyezettessenek el, de figyelemmel arra, hogy a légáramlat s a szellőztetés eléggé legyen biztosítva,

kevésbé tömeges építkezés, a mennyiben ez lehetséges, kevésbé vastag falak a felső emeletekben, hova a virgoncza s fegyelmezettebb elítélteket lehet elhelyezni,

általában pedig oly építő-mesterek s vállalkozók megválasztása, kik tapasztalással bírnak az építés e nemében, s kik, ha lehet, érdekelve legyenek a takarékos építésben, s abban, hogy az előírányzott költségeken túl ne menjenek.

A congressus még arra is figyelmeztet:

hogy hasznos megtakarítás eszközölhető a rabok bizonyos kategóriáinak s a letartóztatásukra rendelt helyiségeknek némi, egyéb-iránt méltányos megkülönböztetése által, például, meg lehetne különböztetni oly rabokat, kik teljes egyéni elkülönzésben tartandók, de a nélkül, hogy a celluláris büntetés szigora alá vettessenek, az az: az előleges letartóztatásban levőket, s olyan elítélteket, kik a legcsekélyebb tartamú szabadságvesztésre vannak ítélve, mert ezen osztályzat számára elegendők volnának oly elkülönző házak, melyek nem járnak mindazon bonyodalomakkal s nehézségekkel, melyek a hosszabb szabadságvesztésre ítéltek szigorúbb letartóztatásánál fennforognak, s hol minden egyesnek, egyéniségéhez képest, némi enyhítések s kivételek engedhetők a szigorú szabályzat alól. — Másik osztályt képeznének oly egyének, kiknek, elítéltetésükhöz képest, *valódi* teljes szigorú zárkabüntetést kell kiállniuk, kik tehát oly intézetekben helyezendők

el, hol teljes és szükségképpen költségesebb zárka-rendszer van keresztül, de a melyek kisebb számmal lehetnének, az ott őrzendő börtönképesség személy számának megkevesbedéséhez mérve.

2. Minő berendezés legjobb a vizsgálati fogságra és rövid ideig tartó szabadságvesztés-büntetés kiállítására szolgáló kerületi fogházaknál?

E kérdés kapcsolatos az előbbivel, de a bizottmány mégis szükségesnek tartotta ennek külön tárgyalását. A visszaesések állandó szaporodása, részben a vizsgálati foglyok számára rendelt fogházak, s általában a helybeli kis fogházak kevésbé kielégítő állapotának tulajdonítható. Míg a nagy bűnösök letartóztatására rendelt helyek roppant költséget okoztak, a helybeli kis fogházak nagy részének belső berendezése és szerkezete oly hiányos maradt, mint előbb volt. Ezekben a különféle kategóriákhoz tartozó foglyok, vizsgálat alatt levők s elítéltek, egy és ugyanazon helyiségben vegyesen vannak letartóztatva. A munka nincs szervezve, a foglyok munkátlanságra vannak kárhoztatva. Az igazgatóság tömlöcztartó szerepére süllyed, kinek egyedüli feladata a beszállítottakat s kibocsátottakat számon tartani. A felügyeletet feladatának megfelelni nem képes, be nem tanított személyzet gyakorolja. A helyiségek térfogata nincs arányban a foglyok számával. Már pedig ezen letartóztatási helyeken megy szükségképpen keresztül a nagy büntető-intézetek, központi fegyintézetek egész népessége. Az itt első ízben elzárt ember ki nem kerülheti, hogy erkölcsrontó befolyás alá ne jusson, s ha a vizsgálat folytán ártatlannak nyilváníttatik s kiszabadúl, időközben talán úgy megromlott, hogy a bűn útjára fog vetemedni. Más részről a javító fegyházat megelőző ily tartózkodást a letartóztatási helyen, ki mondaná észszerű bevezetésnek a fegyházi nevelés rendszerébe? Mindeme tapasztalások eléggé indokolták, hogy a felvetett kérdés, nagy fontosságánál fogva, külön tárgyalassék.

Véleményadásra többen lettek felkérve, azonban vélemény nem érkezett be; a határozati javaslat meghozatván, annak szerkesztése s teljes ülésben leendő előadása *Stevens*-re bízott. Az elfogadott szöveg így hangzik:

»Az előleges letartóztatás vagy a rövid tartamu büntetések végrehajtására rendelt helybeli börtönök az egyéni elkülönzés rendszerére legyenek alapítva. — Az előleges letartóztatásban levőkkel való bánásból el legyen távolítva minden, a mi a büntetés jellegét viselné. — A rövid tartamú büntetésre ítélték csak egyszerűen represzív elzárás alá vettessenek.

3. Ne hozassanak-e be szabadságvesztés-büntetések, melyek földművelést űző országok részére vagy iparos-munkával nem foglalkodó, földmivelő népesség számára jobban alkalmazhatók, mint az eddigi rendszer?

A börtönök népességének elég jelentékeny része, minden országban, oly egyénekből áll, kik a földmivelő osztályhoz tartoznak, s kik szabadságvesztésük előtt sohasem űztek kézműiparos munkát. Más részről, a foglalkodtatás, a modern börtönök s fegyházak nagyobb részében, egyedül az iparos-munka elvére van alapítva: kertészeti és földművelési munkák csak kivételesen vannak alkalmazva oly rabok foglalkodtatására, kiknek egészsége szabad ég alatti gyakorlatot tesz szükségessé. Ebből az következik, hogy nem könnyű feladat a földmivelő osztályból való elítélteket a fegyintézetben gyakorolt iparágak, kézművességek egyik vagy másikára betanítani, s más részről, a börtönben betanított iparág nem használható a rabra nézve, midőn kiszabadul. A dolgok ily állása tehát veszteséggel jár úgy az államra, mint az egyénre nézve. Minélfogva a feltett kérdés, gyakorlati szempontból, igen érdekes, s annál érdekesebb és fontosabb, minél nagyobb a földműves osztályból jött fegyenczek száma. Különösen nagy mértékben áll ez Magyarországra nézve, hol a mondott osztály tagjai, a statisztikai kimutatások szerint, a fegyenczek legnagyobb részét alkotják. Igen fontos és minket magyarokat különösen érdeklő tárgya a megfontolásnak: minő módokkal s eszközökkel lehetne e bajon segíteni, s az oly elítéltek szabadságvesztés-büntetésének mostani rendszerét módosítani, kik azelőtt földművelési munkákkal foglalkodtak, s kiszabadulásuk esetére, legnagyobb hihetőség szerint, ugyan e munkákhoz térnek vissza. E rabokat, letartóztatásuk ideje alatt, oly munkákkal kellene elfoglalni, melyek nem eltérők megszokott életmódjuktól, s melyek hasznukra

lehetnek visszatértük után a társaság kebelébe; s érett megfontolást érdemel, nem lehetne-e, fenntartva természetesen a szabadságvesztést, legalább bizonyos mértékben felvenni a földmíves-munkát is a letartóztatás alatti munkarendbe.

A véleményadásra felkért urak e kérdésre sem tettek a tanácskozás alapjául szolgálható nyilatkozatokat, s a congressus rögtönzésre szorítottatott. Végre e fontos kérdésben *Brusa* tett indítványt s hozott javaslatba határozatot, melynek a teljes ülésben előadására ugyanő lett megbízva. Szövege következő:

A szabad levegőn végzendő közmunkák, némely elítéltek számára, bizonyos országokban s helyeken ajánlhatók. Ily munkákat nem lehet összeférhetetleneknek tekinteni a jelenleg alkalmazásban levő penitentiárius rendszerekkel.

A tagok erre vonatkozó tapasztalataikat tanúságosan bővíthették a *ponte butterói* büntető gyarmat meglátogatása által, mely Róma közelében van.

4. Felügyelő tanácsok czélszerűsége, ezeknek szervezete s illetékessége.

E kérdés, noha már ismételve megvitattatott, maig sem jutott végleges megoldásra. Többé-kevésbbé egyetértének abban, hogy a felügyelő tanácsok vagy bizottságok intézménye több tekintetben hasznos és szükséges; megosztják az intézeti igazgatók felelősségét, ellenőrzik ezek eljárását s bíraskodnak a panaszok s vádak felett, melyek a főnök és tisztviselők, s ezek és a rabok közt előfordulnak. De véleménykülönbség merült fel a hatáskör meghatározása felett, melylyel e bizottságok felruháztassanak a letartóztatottak s elítéltek fogságára vonatkozó felügyelet tekintetében. Ha túlságosan nagy hatalmi illetőség adatik ily felügyelő-bizottságoknak, vagy tanácsoknak, ezáltal megbéníttatik az igazgató működése s kezdeményezése; ha pedig a legkisebb mértékre szállíttatik le a hatalom, ez által meghül a tanácstagok érdeklődése, s az igazgató nyakán marad minden feleletteher. A bizottság illetékességi körének helyes formuláját kitalálni e felvetett kérdés czélja. — Véleményeket adtak ezúttal e kérdésben *Ploos van Amstel*, *Biffi Szerafin* s *Hardouin*, ismert kitűnőségek. — Nálunk e kérdés a büntető törvény 3-dik feje-

zetében (42., 43., 46., 48. §§.) s a felügyelő bizottságok feladata és eljárása tárgyában kibocsájtott 1880. aug. 9-iki miniszterrendeletben kellőképen van szabályozva, — s különösen feladatukká tétetett e bizottmányoknak, hogy a büntető rendszer erkölcsi hatását a letartóztatott egyéneken megfigyeljék, s a miniszterhez javaslatokat tegyenek azon egyénekre nézve, kiknél az alkalmazott büntetés üdvös hatását oly mérvben látják kifejlődni, hogy e miatt már a törvényes kedvezményekre méltóknak tartathatnak. — E bizottmányok jelölik ki, az igazgatókkal egyetértőleg, azon rabokat, kiket a közvetítő intézetekbe (mik még nem léteznek nálunk) szállításra s esetleg feltételes szabadon bocsájtásra érdemeseknek ítélnék. — A következő javaslat szélesebbre terjesztené e bizottmányok hatáskörét.

Hardouin választatván előadóul, formulázva letette a határozati javaslatot, mely következő:

A congressus úgy véli, hogy:

1. Mellőzhetlen dolog, hogy minden intézet mellett, melyben szabadságvesztés-büntetésre ítélték vannak elzárva, oly hatóság is állíttassék fel, melynek czélja örködni a foglyok állapota felett, gondosan ügyelni azok javítására s erkölcsi emelésére, s védeni őket kiszabadulásuk után.

2. A congressus a nélkül, hogy a törvényhozások amaz intézkedéseibe avatkoznék, melyek némely államokban börtönbizottmányokat állítottak fel, hasznosnak véli figyelembe ajánlani a következő javaslatokat:

a) minden fegyintézet mellett állami tekintélyvel állíttassék fel örökös és segélyező bizottmány; — *b)* e bizottmány a kormány által kijelölt s különösen régiebb hivatalnokok vagy más ismeretes jó erkölcsű és alkalmas személyek közül választott tagokból állíttassék össze, kiknek száma arányban álljon az intézet fontosságával; a bizottmányban törvény szerint részt vegyenek, egy vagy több a törvényszék tagjai közül is, melynek körében az intézet fekszik, valamint azon kerületbeli közigazgatási képviselők is; — *c)* ily bizottmány felállításának ne legyen ártalmára az intézeti igazgatás egységének, különösen a mi illeti a büntető szolgálat s fegyelem rendét, melyre nézve a felelősséget szükségképen az igazgatóság viseli; — *d)* e bizottságok működése a fegyházak állami főigazgatóságának tekintélye alá legyen helyezve;

— c) e bizottmányok hatáskörébe tartozzék: tanácsadói minőségben venni részt a rendszabályok megalkotásában, melyek az elítéltek munkájára, erkölcsi s vallásos oktatására, s a fegyelmi szabályok végrehajtására vonatkoznak, s a szükséghez képest oly javításokat vagy módosításokat hozni javaslatba a kormány előtt, melyeket szükségseknek vél az intézetek helyes vezetésére; véleményt adni a kegyelemre, büntetéselengedésre vagy feltételes szabadonbocsátatásra vonatkozó javaslatok felett; a kiszabadultak megvédését előkészíteni és eszközölni; az elítéltek egészségére, élelmezésére s tartására vonatkozó szabályok életbeléptetése felett örködni, s ellenőrizni a szállításokat, melyek a fegyházi szolgálatra vonatkoznak.

5. Minő elvekre alapítandó a foglyok táplálása (élelmezése) egészségi s büntetőjogi tekintetben?

A sajtó, viszhangja a közönség részéről hallatszó felszólalásoknak, ismételve bírálat alá vette a modern fegyintézetekben elfogadott élelmezési módot. Egyszer azt mondják, hogy a rabok igen rosszul tápláltatnak, másszor pedig, hogy jobb dolguk van, mint a becsületes munkásoknak, kik csak nagy nehezen tudják megkeresni a kenyeret maguk és családjaik számára. Világos, hogy ha e bírálatok alappal bírnának, itt lenne ideje a fennálló élelmezési rendszer módosításának, azaz: lehető egyszerűsítésének, de sohasem hagyva figyelmen kívül, hogy minden egyes napi élelmezésnek összeállításánál a tápláló szerves anyagok és savaknak a physiologia követelései szerinti normális mennyisége úgy legyen kiszabva, hogy a felemésztett testi erő helyreálltassék s kipótoltassék. E kérdés megvizsgálása nemcsak az intézetbeli orvosokat, hanem az összes tisztviselőket érdekli, kik a rabok nevelését s munkáját vezetik. Ha tudományos módon meg lehetett határozni a katonák élelmezési rendszerét, miért ne lehetne ugyanezt eszközölni a rabokra nézve, szem előtt tartva egyszersmind az egészségi és javítási szempontokat. — Előfordúltak e tárgynál többi közt a vitás kérdések: lehessen-e a raboknak kantint használni, vagyis: táplálkozásuk eszközeit önmagoknak jelölni ki? minő élelemmel lehet táplálkozniok, és pedig napról-napra? lehet-e élelmiszereket kapni családjuk vagy barátaik részéről? micsoda eredményeket mutat fel a betegségek s halálesetek statisztiki-

kája és az erőmérő (dynamometer) a különféle élelmezési rendszerek alkalmazása mellett?

Véleményeket küldtek: *Kiönig*, a norvégiai haagebergi fegyház orvosa; *Baer* a plötzenseei porosz fegyház főorvosa; *Hürbin* a schweiczi lenzburgi fegyház igazgatója; *Dobrosławine* orosz tanár, s *Voit* tanár.

Merry Delabost volt a keletkezett határozatnak a teljes ülésben előterjesztője, mely így szól:

A foglyok élelmezésének alapul szolgáló elvek, hygienicus és penitentiárius tekintetből, a tapasztalás által megerősített három physiologiai tételen nyugsznak:

Az egészséges s nem dolgozó fogoly a szükséges és fentartására elegendő élelmezésnek minimumát kapja, melyet a physiologiában »fentartási adagnak« neveznek. Ezt az adagot tápláló anyagok összege képezi, mely az éghajlathoz s a különféle országok szokásaihoz képest választatik meg és változik, s a melyben hasznos a húsnak szereplése.

A dolgozó fogolynak élelmezés-pótlásra van szüksége. Ez adagot »munkaadagnak« nevezik, s ezt a »tartási adagon« felül nyújtott tápláló anyagok helyesen megválasztott összege képezi.

Hogy az élelmezés megfeleljen a physiologiai szükségnek, a fehérjés (albumenoid) vagy légenyirtartalmú (azótos) anyagok aránya a légeny nélküliekhez (ternaires, szénhidrátok, keményítő- és cukorfélék) $\frac{1}{3}$ s $\frac{1}{6}$, 5 közt váltokozhatik, de ez aránytól nem távozhatik, sem többlet, sem kevesebbet tekintetében, tartósabb ideig.

Ez elvek alkalmazásául megemlítjük, hogy a foglyok a büntető intézetekbe lépésük alkalmával orvosi vizsgálat alá vettetnek egészségi állapotuk, testi alkatuk s előbbi életmódjuk tekintetében, s hogy időnként mérés alá vétetnek.

Külön élelmezési szabály állítatik fel azokra nézve, kiknek egészsége meg van támadva, s azokra nézve is, kik oly helyeken fekvő intézetekben élnek, hol endemicus nyavalyák uralkodnak.

6. A saját kezelés (regie) alatt tartott foglalkodtatás a fogházakban, a vállalkozóknak kiadott (bérbeadott) foglalkodtatás felett bír-e előnyökkel?

Nem új kérdés, de egyike a legfontosabbaknak. Tisztába kell hozni, melyik rendszer van leginkább összhangban a peni-

tentiárius fegyelem céljával, a rabok erkölcsi újjászülésével. Az emberek javításának leghatályosabb eszközei: megszerettetni velők a munkát, s képesekké tenni őket, hogy munkájuk keresményével becsületesen tarthassák fenn életüket. A legjobb munkarendszer az lesz, mely egyazon irányban hatva a többi nevelési eszközzel, mely a fogságban alkalmaztatik, s tekintettel a rabok tehetségeire, megtanítja azokat oly kenyér-adó életmódra, mesterségre, melynek kiszabadulásuk után, hasznát vehessék. Állítják, hogy a vállalkozónak bérbeadott munka gazdaságosabb az államra nézve, de elfelejtik, hogy ez úton az intézetbe oly elemek s tényezők bocsáttatnak be, melyek idegenek a penitentiárius rendszer céljára nézve, csak saját nyereségükre gondolnak, s nem adnak alkalmat a raboknak, hogy oly valamit tanuljanak, a mit kiszabadulásuk után hasznosan gyakorolhatnak. A feladat, melyet az elfogadott munkarendszer által elérni kell, hogy: az elítélt el ne felejtse a mesterséget, melyet szabadságvesztése előtt gyakorolt, s kiszabadulása után ismét elővehet; hogy valamely hasznos mesterségre tanítsa azokat, kik ilyet nem tudtak szabadságvesztésük előtt; hogy az elítéltek ki ne zsákmányoltassanak a nyereszkeskedés által. — E nagy kérdés feletti vitának megújítása minden kormányra nézve kiváló érdekkal látszott birni, azért a kérdések sorozata fel is vététt.

E kérdés azonban, mely különben sem új s már eléggé meg van vitatva, s melyre nézve nekem is volt szerencsém nézetemet az illavai fegyházról tartott előadásomban kifejtetni, a napi rendről ezúttal lezörült, noha abban *Illing* poroszországi tanácsos, *Skousés* görögországi tanár s a mi *Tauffer*ünk jeles véleményeket adtak, melyek a bulletinekben vannak közzé téve. Mi e részben megnyugodhatunk, mert nálunk már a bérbeadási rendszer hátrányai kellőleg felismertetvén, ez csaknem egészen ki van zárva.

7. Mennyiben árt a fogházi ipar a szabad iparnak? miként kell szervezni a fogsági munkát, hogy a káros verseny lehetőleg kikerültessek?

E kérdés, összeköttetésben az előbbivel, már teljes megoldásra jutott a londoni congressuson, de a közvélemény még

most sincs felvilágosítva e kényes és izgató kérdésben; azért a bizottmány hasznosnak ítélte e kérdést is felvenni programjába oly reményben, hogy az előterjesztett új érvek s adatok talán meggyőzhetik a közönséget a felől, hogy az elítélteknek joguk van a munkához, s hogy a fogházi munka terményei rendszerint nincsenek befolyással az általános árakra. A tanácskozás feladata lett volna kimutatni, hogy a rabmunka versenye a szabad munkának csak kevés esetben lehet hátrányára, s hogy az összes érdekeket szépen ki lehet egyenlíteni, s ezáltal talán eszközölni, hogy a rabmunka ellen időről-időre mutatókozó szenvedélyes ellenzés végre elnémuljon, s a panaszok megszűnjenek.

Véleményeket küldtek be *Soelberg*, a norvégiai throndejemi fegyintézet igazgatója és *Illing*, porosz belügyminiszteri tanácsos.

A kérdések feletti vitatkozásra azonban nem jött a sor, s ebben sem hozott ezúttal határozat.

8. Minő engedélyek adhatók a foglyoknak a jó fogházi fegyelem érdekében? különösen, mily mérvben legyen szabad a fogolynak munkakeresménye felett rendelkezni?

A kérdésben érintett tárgyra nézve igen nagy eltérés van a különféle intézeteknél; a munkaeredmény azon hanyadának, mely a rabot illeti, meghatározása különféle elvekre van alapítva, az elfogadott büntető rendszerhez s munkarendszerhez (házi kezelés vagy bérbeadáshoz) képest. Némely intézetekben kantint használhatnak a rabok, s keresményük nagy részét ingyencz vágyaik kielégítésére fordíthatják; másokban a keresett pénznek csak kis részét költhetik el, s csupán értelmi és erkölcsi szükségek fedezésére. E két szélsőség közt több árnyalat elfér. Szükségesnek látszott tisztába hozni, hogy a különféle intézetekben észlelt tapasztalás minő eredményeit mutatja fel az engedélyek s kedvezések különféle fokozatai befolyásának a rabok nevelésére; hogy meddig terjedhet czélszerűleg ez engedékenység? mennyi legyen a rabok tulajdonát képező keresmény tartaléki része, melyet t. i. a fogház elhagyása alkalmával kap kezébe, s rendelkezés alá eső része, melyet a fogságban felhasználhat, s minő czélokra használhatja ezt fel?

Véleményt hoztak *Kühne* a st.-jacquesi fegyház igazgatója, s *Ammitzboell* a vridslöselillei fegyházé, Dániából. E kérdés sem jutott tanácskozás alá s későbbi congressusokra halasztatott.

9) Minő elvek szerint kell az iskolát a fegyházakban szervezni ?

Elismert igazság, hogy a fegyházakban felállított iskola hatalmas eszköze az erkölcsileg elsüllyedt egyének megmentésének. Az oktatás, élénkitvén az értelmet, s kitágasítván az eszmevilág láthatárát, lelki élvezetek s gyönyörök izlését ébreszti. De nem könnyű eltalálni a helyes mértéket, melyen innen maradni s túlmenni egyaránt hiba volna, s megválasztani az oktatás leghelyesebb módját.

Véleményt küldtek be : *Kupferschmid* és *Taverni Romeo*. — *Yvernés* és *Taverni* urak bizattak meg a határozati javaslat formulázásával, s *Taverni* adta azt elő a teljes ülésben. Így hangzik :

A congressus úgy véli, hogy mind a két nem részére szolgáló fegyintézetekben iskolának kell lenni, melyben legalább is tanítassanak : az olvasás, az írás, a számvetés elemei, az életben legszükségeseb ismeretek, s ha lehet, a rajzolás elemei is.

S ezenkívül mindkét nemű raboknak szakszerű oktatást is kell adni, a mely olyan életmódok s mesterségek tanításában álljon, a melyek segélyével életüket fenntarthassák kiszabadulásuk után.

10) Minő nevelési eszközök alkalmaztassanak vasárnapokon s más szabad napokon az isteni tisztelet s vallásoktatás mellett ?

Oly intézetekben, hol a zárkarendszer van behozva, s a rabok ünnepeken s vasárnapokon elkülönözve s munkátlanul ülnek celláikban, azt mutatja a tapasztalás, hogy e pihenésre, isteni tiszteletre és olvasásra szánt napok alatt a rabok unatkoznak, s a foglalkodás hiánya nem jól hat rájuk, sőt az is feltűnt, hogy az előforduló öngyilkosságok leginkább ünnepnapokon s azokra következő reggelen követtetnek el, a mi azt látszik bizonyítani, hogy nincsenek még alkalmazva az említett napokon mindamaz az értelmet s lelket hasznosan elfoglaló nevelési eszközök, melyek a sokféle egyéniség tekintetbe véte-

lével, hatályosak lehetnének a jó elhatározások megerősítésére s a jellemek szilárdítására. De jól meg kell gondolni: mik lehetnek e célra az alkalmas eszközök, s nem volna-e célszerű, némely esetekben, ünnepnapokon is megengedni a munkát; s ha igen, minő lehet e munka? lehessen-e a raboknak ily napokon p. o. írással, rajzolással, zenével foglalkodni, egyéni ohajtásuk, izlésük s előkészületeik és képességeik szerint?

E kérdésben *Conception Arenal* asszony hozott véleményyt s teljesülési előadónak *Poet* kisasszony kéretett fel A teljesülésben helybenhagyott határozat következő:

A congressus ohajtását fejezi ki, hogy minden, s mindkét nemű rab, vasárnapokon s egyéb ünnepnapokon szabadon választhatson foglalatosságot, tetszése szerint, azok között, melyek rendelkezésére bocsátattak.

E foglalatosságok legyenek: levelezés családikkal s továbbá, a különféle országokhoz képest: olvasás, zene, rajz, faművek faragása, részvétel jótékony adományok készítésében stb. vagy hallgassanak a védő-egyletek tagjai által tartott előadásokat az erkölestan, törvényismeret, s egyéb tudományok elemei felett, a helyek sajátságos körülményei szerint.

Harmadik osztálybeli kérdések.

Kell-e a szabadon bocsátott fegyenezek számára menedékhelyeket állítani? igenlő esetben, hogyan kell e szükségén segíteni?

Az előbbi congressusokon a kiszabadult rabok számára felállítandó menedékhelyek kérdése már érintve volt ugyan, de megoldva nem. Ujra fölvétele szükségesnek mutatkozott, nevezetesen oly irányban: valjon e menhelyek hivatalosok, felhivatalosok, vagy hivatalos jelleget egészen nélkülözők legyenek-e, s ott csak iparos vagy csak földmívelési, vagy mind a két munkanem alkalmaztassék-e? s mint kelljen ezeket legjobban szervezni, a penitentiárius rendszerrel összehangzásban?

Véleményeket hoztak: *Sullimann*, *Villion* abbé, egy menedékház igazgatója Franciaország rhonei megyéjében; s *Ferroni Lajos* ügyvéd Anconából.

Vita után a *Fuchs Gusztáv* badeni tanácsos által előter-

jesztett, határozati javaslatot fogadta el az osztály, melynek a teljes ülésben leendő előadására ugyan ő, és előadó társul az ellenvélemény előterjesztésére *Ranzoni*, Mantuából bizattak meg.

Fuchs javaslatának szövege így hangzik:

A congressus óhajtatását fejezi ki:

1) hogy minden országban a szükséghez képest, menedékhelyek állittassanak fel a fogságból szabadult elítéltek számára.

2) hogy a kormányok pártolás alá vegyék e házak felállítását s kifejtését,

3) hogy az intézetek szervezése s igazgatása a magán jótekonyság kezdeményezésének legyen kifolyása; de az államok, valamint a magán-egyletek is, a közjó tekintetéből nagyban segíeyezték ez intézeteket,

4) hogy e menedékházak csak átmenő jelleggel birjanak, s vezetésük oly természetű legyen, mely a kiszabadultak visszatérését a társadalomba könnyebbé tegye.»

Ez indítvány ellenében azonban a segéd előadó *Ranzoni* a teljes ülésben a kisebbség ellenvéleményét terjesztvén elő, mely a menedékházak felállításának elvével ellenkező szempontból indul ki, az e felett kifejtett hosszabb s igen érdekes vita következtében a többség *Fuchs* indítványait leszavazta, s így a thesis megbukott.

2) Hogyan lehetne a bírósági büntetőügyi acták s ítéletek rendszeres kieserélését a különböző államok közt legjobb módon szervezni?

E rendszabálynak, mely czélszerű eszköze a törvényszékek értesülésének a vádoltak múltja s előzményei felől, s megelőző rendszabály azon célból, hogy az idegen országokban érdemlett büntetésök alúl kibújni akaró gonosztevőket megfélemlítse, szüksége általánosan el van ismerve. A stockholmi congressuson *Yvernés* már alaposan fejtegette e kérdést, s nem szenved kétséget, hogy az államok közt a bírósági acták kieserélése iránti szerződések kedvező befolyással lehetnek az igazságszolgáltatásra.

A hozott határozat előadójává a kérdésben véleményező *Yvernés* kéretett fel, melynek szövege a következő:

A congressus óhajtását fejezi ki, hogy minél több államban elfogadtassék a bírósági acták kicserélésének egyforma rendszere; s úgy véli, hogy e cél elérésére diplomatai értekezlet tartása szükséges. Addig is, míg az egyformaság elérhető lesz, az illető nemzetbeliek ítélteinek kicserélése külön szerződések által szabályozható egyes államok között.

3) Keljen-e a büntetések kiszolgáltatására vonatkozó szerződésekben oly záradékot felvenni, mely bizonyos elítéltek kicserélését lehetővé tegye.

A kérdés felvetői azon egyszer-másszor előforduló tényekre hivatkoztak, miszerint szomszéd országokból származó, különböző nyelvű s vallású büntettek oly intézetekben szenvedik büntetésidejüket, mellyeknek tisztviselői nem ismerik a rabnak anyanyelvét, s nem tudják magukat ezzel megértetni, s melyekben soha sincs alkalmuk saját vallásuk lelkészét hallgatni. Ily rabok gyakran bajokat okoznak a fegyelemre, munkarendre s belső szolgálatra nézve. Hasonló eset egyszerre s egy azon időben, merülvén fel több államban, kérdés támadt: nem áll-e az országok s egyszersmind az elítéltek érdekében, hogy az ellenük idegen országban kiszabott büntetést ott állják ki, a honnét származtak. Így p. o. egy angol eredetű büntett, ki Franciaországban van lopásért néhány évre elítélve, nemzetközi szerződés útján kicseréltetnék Franciaország által oly francziá eredetű rabért, ki Angolországban ítéltetett el hasonló büntettért s ott szenved büntetését. Ha a kérdés igenlő szellemben oldatik meg, ez esetben meg kell határozni a kicserélés föltételeit s az elveket, melyek szerint a tartás költségei felosztassanak.

Véleményt adtak *Brusa* és *Starke*. *Brusa* tanár javaslatai elfogadtatván, azoknak a teljes ülésbeni előadására *Jagemann* bízott meg. A szöveg így szól:

Az elítéltek kicserélése azon célból, hogy szabadságvesztés büntetésüket, melyet idegen bíró mondott ki reájok, azon országban állják ki, a honnét származtak, általában nem kivihető és nem is kívánatos.

mégis, oly esetekben, melyekben a penitentiárius nevelés nagyobb nehézségekbe ütközik, ohajtandó, hogy az egyforma büntetési és börtönügyi rendszerrel bíró államok engedélyt adjanak egymásnak az elítélt szülő hazájára bízhatni a büntetés végrehajtását, a költségek megtérítése mellett.

4) Melyek a kóborlás megelőzésére s leküzdésére szolgáló leg hatályosabb eszközök?

Az említett kérdésre méltán adott okot a tapasztalás, hogy a kóborlók száma, kikből a veszélyes gonosztevők igen nagy csoportja telik ki, folytonos növekedésben van; s a társadalmi tudományok művelőinek gyülekezetein régebben felmerült már a kérdés: miként lehessen s kelljen, a különféle kormányok egyetértésével s összhangzó rendszabályaival e társadalmi veszélyt megelőzni s leverni. Most a congressus megbeszélendő tárgyai közé is felvétellett, miután a szükséges adatok gondosan összegyűjtettek. E tárgyra vonatkozva, különösen az képezi a megoldás feladatát: kik tekinthetők kóborlóknak? az eddig fennálló rendszabályok elégségesek-e a kóborélet (vagabondage) megelőzése s elnyomására? mik a kóborlók száma növekedésének okai? s hogy lehet azokat megszüntetni?

Véleményt adott e kérdésben *Semmy Rubenson*, stockholmi kormánytitkár, s a teljes ülésben *Yvernés* terjesztette elő a határozati javaslatot következő szövegben:

A congressus óhaját fejezi ki:

hogy a közsegélyezés oly módon szabályoztassék, hogy minden szükölködő egyén biztosítva legyen az élélhetésére szükséges eszközök megtalálására nézve, de csak testi erejéhez alkalmazott munkája jutalmául,

hogy az oly szegény, a ki az e szerint szabályozott segélyezés daczára is kóborlásnak adja magát, s ennélfogva a törvény súlya alá esik, szigorúan büntetessék a dologházakban teljesítendő, kötelezett munkára szórítás által.

5) védő egyletek s jótékony társaságok oly tagjainak, kik a felügyelő hatóságon kívül állanak, fogházi látogatása megengedtessek s felbátorításban részesitessék-e?

Az utolsó congressuson e kérdés csak mellékesen érintett, de feltűnt, hogy e látogatások pártolói s ellenzői két táborra oszlottak. Az előbbiek fel nem foghatják, miért kelljen a rabok erkölcsiségére hatni kívánó, annak előmozdításához járulni akaró elemektől e jogot elvonni; az ellenzők pedig azt állítják, hogy az ily látogatók gyakran zavart idéznek elő a szolgálatban, s nem akarva ugyan, de mégis okozói lesznek nagyszámú fegyelmi kihágásnak az intézetekben. A kérdés megoldása, ily ellenkező irányzatok közt igen kívánatos.

Véleménynyel járultak a kérdés felvilágosításához *Miss Florence Davenport Hill* és *Tallack Vilmos*, a Howard-Association titkára. *Martini* határozati javaslata fogadtatott el s ugyanő kéretett fel a teljes ülésben leendő előterjesztésére. A határozat szövege ez:

»Az igazgatóságon kívül levő védő egyesületek s jótékonyági társulatok tagjainak az elítélteknél tett látogatásai megengedendők s elősegítendők, az intézeti szabályok megtartásának feltétele alatt, s oly módon, hogy a befolyás vagy tekintély minden kétfélesége (dualitása) kikerültessek. A látogató találkozása az elítélttel, a mennyire csak lehetséges, ör jelenléte nélkül történjék.

6) Mellyek a leghatályosabb eszközök a szesz italokkal üzőtt visszaélés (alcoholismus) megelőzésére s leküzdésére?

Ezen pótlólag behozott kérdésben *Rubenson* és *Niessen* urak adtak véleményeket. Megfejtése azonban elmaradt. — Bár mielőbb bekövetkeznék, mert hazánkban is, hol legközelebb Trencsén megye erélyes főispánjának kezdeményezése folytán történtek kísérleti lépések emez, főleg a felföldön, a tótok s rusznyákok, s az oláhság közt elterjedt nyavalya fékezésére, a bírósági tapasztalás bizonyítja, hogy az emberölések, verekedés közben előforduló súlyos, s gyakran halált okozó testi sértések, gyűjtogatások, erőszakos nemi közöszlések stb. nagy része szesz italoktól felhevült, részeg vagy félrészeg állapotban követtetik el.

• VII.

A congressus látogatóira nézve, mint már említettem, igen érdekesek s tanuságosok voltak az ez alkalomra szervezett kiállítások. Ezek egyike : a munkakiállítás, mely a szépművészetek díszes palotájának földszinti részét s csarnokait, és egy szomszéd udvar egyik épületének helyiségeit foglalta el ; a tervek, rajzok és statisztikai táblázatok az épület emeletén, az osztálygyűlések tartására rendelt termeket összekötő folyosókon voltak szemlére kitéve. — A zárkák mintái, a kiállításnak legérdekesebb része, szintén a szomszéd udvaron voltak egy e célra készült épület folyosóin sorozva.

Hadd szóljak először is e magánzárkákról (cellulákról), melyeknek folyvást sok nézője volt. Láttunk egy ilyen felmutatva a budapesti országos kiállításon is, a fegyenczmunkák épületében. Rómában 28 ilyen, teljesen felszerelt zárkaminta volt a folyosókon elhelyezve. Mindegyikben ott ült vagy állt az elítéltek ruhájába öltöztetett életnagyságú báb, saját színeiben és szabásával ; mellette s körülé egyszerű vaságya, faszéke, asztalkája, szerszámai, gyalupadja, szövőszéke, mosdója, vizes dézsája, fali polca stb., s az ajtót mindenütt a fegyőrök szabályszerű ruhájába öltöztetett életnagyságú báb őrizte. A bábak különfélék, van köztük fiatal és vén, rosszarczu gyilkos és ravasz kifejezésű zsebtolvaj ; folytonos magánelzárásban sinlő mellbajos, és csak éjjelre bezárt, különben kemény munkával szabad levegőn élő erős suhancz.

Láthattuk itt hasonlításra alkalmas egy gyűjteményben az angol, franczia, spanyol (madridi), sweiczi (Aargau cantonbeli lenzburgi), belgiumi (brüsseli), németalföldi (rotterdam), oroszországi (pétervári), dániai (horsensi javítóházi és wridloselillei fegyházi), svéd (langholmeni), norvégiai (haagebergi), bádeni (freiburgi), bajorországi (nürnbergi), amerikai (philadelphiai), s végre az osztrák (carlaui, Gratz mellett) és magyarországi (szegedi) magánzárkák mintáit. Az olasz börtönök kiállított cellái közt legérdekesebb, történelmi tekintetben, a szt.-micheli Rómából. E börtönt 1703-ban építette XI-ik Kelemen pápa, s a zárkás rendszer első kísérletének mond-

ható, mely annak idejében nagy haladást jelzett a büntető rendszerben, átlépve a középkori barbarizmusból az emberiséghez, az egészségtelen, szennyes börtönödének förtelmeiből a tűrhetőbb állapotba. E cella, ha még igen hiányos is a maiakhoz képest, de bizonyítja, mit az olaszok büszkén emlegetnek, hogy Itália volt első kezdeményező a börtönök reformjában.

S a kath. anyaszentegyház akkori fejének, kinek egynémely előde a szent (helyesebben szentségtelen) inquisitiót, minden kínjaival s gyötrelmeivel, pártfogolta, kétségkívül nagy becsületére válik, hogy az emberiség s keresztyéni irgalmasság útján ily előlépést tett. — Ellentétben a jelenkori zárkakkal, régi sötét időkre emlékeztet a velencei doge-palotából felmutatott börtön, mely hihetőleg egykorú a doge-palota alapításával, s így a IX-ik századból való. A közép századokban a híres »tizek tanácsa« által elítélt szerencsétlenek elzárására használtatott, majd ismét elhagyatott; ma már használaton kívül van, s csak a középkori börtönök ijesztő mintájául maradt fenn. E régi börtönökben még a bennök szenvedő foglyoknak a falakra irt karczolásai is fel voltak mutatva, melyekben oly sok fájdalom és keserv van kifejezve, s melyek egyike-másika igen érdekes.

E kiállítás teljesen és a valóságnak megfelelő arányokban mutatta fel a legtokéletesb típusokat, melyek jelenleg használatban vannak Európa különféle országaiban s az éjszak-amerikai Egyesült-Államokban. Technikai kivitele Mars mérnökre, az olasz belügyminiszterium technikai hivatala főnökére volt bízva, ki feladatának emberül megfelelt.

A mi zárkánk, egyszerűsége mellett czélszerű; bajunk az, hogy fegyintézeteinkben a zárkák száma még igen csekély a szükséghez képest.

A rabmunka-kiállításban, melynek kellő időben elkészítésén roppant erőfeszítéssel, még éjjelen is villamos fénynél dolgoztak, — s mely nov. 16-áig csakugyan el is készült s megnyittatott, — szép és tanúságos rendben mutattattak fel a rabok sokágu iparának összes terményei, melyek igen sokfélék és itt-ott nagy mértékben kifejtett ügyességet tanúsítanak. Meglepett a kiállított művek sokfélesége, hol a fényűzést teljesen kielégítő butoroktól kezdve, a legegyszerűbb apró tárgyakig

mindent lehetett látni. Az olasz s némely más osztályokban is ki voltak téve a felmutatott iparczikkek jutányos árai is, fegyvert adva a rabipar ellenzőinek, kik, mint már említettem, ezt a szabad munkára nézve veszélyes és elnyomó versenynek bélyegzik. Igen természetes, hogy e kiállítás is sok oldalról előidézte a szokott panaszokat s vádakát; az olasz iparosok, mint más nemzetbeliek is, kárhoztatják a kormány eljárását, hogy a rabokat oly munkákra is alkalmazza, melyek által legyőzhetetlen versenyt teremt a magánszorgalom kárára, s lenyomja a szabad kézi-munka értékét. — Ezen téves felfogást helyreigazítani lett volna a congressus egyik fontos feladata. Már említettem a magasb szempontot, mely az államot e kérdésben vezeti. Ez a nagy erkölcsi cél, mely okvetetlenül szükségessé teszi, hogy a rabok munkával elfoglalva legyenek, és pedig olyan munkával, mely őket képesekké teszi kenyerüket, kiszabadulásuk után, becsületes uton megkeresni, a mi egyetlen módja annak, hogy a visszaesők elijesztő száma apasztassék, s a tapasztalás mutatja, hogy ezen eszményi célzt valóban el lehet érni a hosszabb időre ítelt rabokkal, kik több ideig alaposan képeztetvén s gyakorolván magokat egyes iparművek készítésében, az ügyesség oly fokára fejlődhetnek (— mint erre az illavai fegyházzról tavaly felolvasott értekezésemben maglepő példákat mutattam fel —), mely őket majdan a jól fizetett kézművesek osztályába lépni képesekké teszi. S ezért szükséges, hogy a fegyintézetekben üzőtt munkák ne csak durva kézimunkák legyenek, melyek bizonyos osztályok számára nem alkalmasok, s ezeket csak elkedvetlenítenék és kétségbeejtenék jobb jövőjük iránt. A francia munkakiállításban ily irányzat s igyekezet nyomaira találtunk. A francia fegyintézetek főfelügyelője előterjesztette, hogy ily célból rajz- és könyvmda-oktatási műhelyt is nyitott. A fegyintézetek személyzete »úgy mond ő« az egész társadalmat képviseli kicsinyben; minden társadalmi osztály szerepel ott kisebb vagy nagyobb arányban; de bizonyos, hogy, ha egy volt ügyvédből, bankárból vagy művészből kovácsot vagy csizmadiát akarnánk képezni, igen rossz efféle munkásra tennénk szert, a ki aztán, kitöltvén fogása idejét, azonnal meszsze dobná magától a pórölyt s varró-tűt, s nem tudván megélni, ismét csak oly tilos eszközökhöz

nyúlna életfenntartása végett, melyek őt újra a büntető bíró elébe hoznák, váltót hamisítna stb., míg ellenben, ha képességeikhez s műveltségükhöz szabott életmódra alkalmazzuk őket, melyből becsületesen megélhetnek, valószínű, hogy becsületesek maradnak. Így okoskodva a franczia főfelügyelő egyik munkateremben rajzolókat képeztetett, a kik kiszabadulásuk után, ügyességük és szorgalmuk fokához képeest naponkint 10—20 frankot kerestek, s a fegyintézeti vállalkozó szerződésileg volt kötelezve nekik egy időre munkát adni, ha egyelőre nehéz volt nekik ilyenre szert tenni.

A nagy ellenvetés az, hogy a rabnak nem lévén fedezendő szükségei, vagy nem lévén módja s lehetősége ezeket kielégíteni: munkája mindig olcsóbb lesz, hasonló feltételek közt, mind a szabad munkásé lehet, s így az utóbbira nézve örökké káros versenyt állít elő. Ez ellenvetés azonban súlyát veszti a rabok által készített czikkek árának meghatározása által, mely akkora legyen, hogy a rab naponkinti ellátását fedezze, hozzá adván ehhez azt az összeget, mely a szabad munkásnak nyeresége. A rab nem költhetvén el e keresményt élvezetekre, melyek neki megengedve nincsenek, az ellátására szükséges összeget túlhaladó keresményrész tőkésítetik s peculiumot képez, mely neki, szabadulása idején, kezébe adatik. Ily módon az egyensúly helyre áll a szabad- és a rabmunkás között, s csak a normális verseny marad fenn. Azok, kik azt követelik, hogy a rab ne dolgozzék, vagy ne alkalmazzassék más munkára, mint csak olyanra, mely nem száll versenyre a szabad munkással, csak a jelenre gondolnak s nem a jövőre, csak önmagokra, s nem a társadalom és állam magas érdekeire. A jövő pedig, az életfogytig tartó fegyházra ítétek kivételével, s így legtöbb esetben, a rab kiszabadulása. Ha ekkor van többé-kevésbbé jövedelmező mestersége, s erre ügyessége, melyet a szabadságvesztés ideje alatt els ajátított, tiz közül kilencz becsületes marad, míg ellenben, ha életfenntartásának lehetősége nélkül az utczaféltre ki dobják, s jövőjéről gondoskodva nincs : alig lehet kétség, hogy visszaesőt teremtettek, ki csakhamar ismét fegyházba kerül. A fegyintézeti munkakérdést jó polgárnak nem szabad csak egy oldalról, a szabad munkásnak csinált verseny szempontjából tekinteni, hanem számolni

kell a társadalom nagy érdekével is, mely abban áll, hogy az elitelt ember ne legyen helyrehozhatatlanul, fátumszerűleg a társadalomra nézve kártékony s veszélyes elemmé. E mellett nem lehet figyelmen kívül hagyni az állami pénzügyet sem, melynek a rabok ellátására fordítandó terhei jelentékenyen enyhülnek, ha a rab maga tartja el magát, legalább egy részben, munkája jövedelmével. E szempontokat egy vonalra helyezve, nem lehetetlen a nehézségeket bölcsen kiegyeztetni. Vagy talán azt akarjátok, ti a rabok munkával elfoglalásának ellenzői, hogy az állam ne fordítson milliókat az elitelték ellátására, hanem azokat egyszerűen taszítsa le a tarpéji szikláról, vagy fójtassa a Tiberisbe?

Az olasz büntető-intézetekből kiállított tárgyak száma 1890; a javító (riformatorio) s menedékházakból (casa di custodia) küldöttké 451; végre a gaétai és savonai katonafogházakból felmutatottaké 77 volt. A nem-olasz intézetek összes kiállitmányainak száma 3127. A európai kiállító államok sora, az első számú teremben Magyarországgal kezdődött, honét összesen 531 darab érkezett be, és ugyan az illavai, munkácsi, szamosújvári férfi, a mária-nostrai s nagyenyedi női fegyházakból; a lipótvári, váczai s szegedi kerületi börtönökből, a többi, a miskolci, kisujszállási, kalocsai, zombori, egri, ipolysághei, kecskeméti, sátoraljaujhelyi, kolozsvári, gyulafehérvári s brassói börtönökből. A többi európai államok kiállított tárgyainak összes száma : 2550 volt.

A magyar küldemények általános érdekeltséggel s tetszéssel kísértettek, némelyek, túlhaladva a várakozást, meglepetést okoztak, s a kiállítás bezárása után többnyire elkeltek. 1186 forint folyt be e tárgyakért, a mi az azokat készítő intézetek közt osztatott szét küldeményeik értékének arányában; az eladatlan maradt tárgyakat pedig kormányunk az olasz kormánynak ajándékozta szabad rendelkezése alá, emlékül a szives fogadásra.

VIII.

Az előterjesztett adatok által talán sikerült a t. akadémiát is arra a meggyőződésre bírnom, hogy a harmadik nemzetközi congressus jól sikerültnek mondható, s becsületükre válik azon kitűnő buzgó s lelkes férfiaknak, kik a szervezés nehéz munkáját magukra vállalták. Az összes feltett kérdések megoldására nem volt ugyan elég idő, s meg kell vallani, hogy a felkért véleményezők egy része nem bizonyított tőle várt szorgalmat s nem jelent meg előkészítő munkájával a congressusra: de a kérdések nagy része, mint előadtam, élénken megvitattatott s megoldásra vezetett, vagy legalább előkészített.

Minden nemzetközi gyűlésnek egyik kiváló eredménye, hogy a különféle országok s nemzetek közt viszonyokat s kötelekeket teremt, melyeket korunk cosmopoliticus jellege szükségessé tesz. Nagybecsű ismeretségek kötődnek, s a sokféle nemzetek képviselői egymást tisztelni és szeretni tanulják, s eldobják magoktól az oly gyakran igazságtalan s méltatlan elfogultságokat és előítéleteket, melyek különböző nyelvű s vallású országok fiai közt gátul állanak. A római congressus e tekintetben is megtette hatását, s mindazok, kik abban részt vettek, kétségkívül a legkellemesb benyomásokkal hagyták el annak színhelyét.

Nagybecsű az irodalmi eredmény is, mely a congressus alkalmából létre jött. A beérkezett munkákban értékes tudományos kincs van lerakva. A vita alá bocsátott kérdések előleges véleményezés tárgyaivá tétetvén, mire a két világrész legilletékesb emberei kértettek fel, ezek tetemes része el is készítette véleményeit, melyek előlegesen kinyomtatva, legalább 900 lapra, 50—60 ívre mennek. A római congressus anyagából nem kisobb kötet kerül ki, mint a londoni és stockholmiéből, jelentékeny gazdagítására a jelenkori büntetőjogi irodalomnak.

De befejezem már is hosszúra terjedt jelentésemet, mert ha minden adatot s tanúságot, melyet a római congressusról magammal hoztam, fel akarnék sorolni s bővebben kifejtteni,

vastag könyvét kellene írnom e szerény jelentés helyett, mely által csak azon hálámnak kívántam kifejezést adni, melylyel a tisztelt akadémia s annak elnöksége iránt viseltetem azért, hogy e megtisztelő küldetéssel felruházott, s alkalmat nyújtott régi forró vágyam teljesülésére, hogy az örök várost, melyről annyit hallottam, olvastam, álmadoztam, végre színről-színre láthassam. Nekem is, mint oly sok más embernek, ki Liviust és Tacitust szomju lélekkel forgatta, Cicero szónoklatain s Horátz és Vergil költeményein ifjúsága oltá lelkesült, életem egyik legfőbb vágya volt Rómát láthatni, s ez most végre teljesedett.

Ha vannak városok, melyek egészen újak és szabályosok, s mégis öregek s kihaltak és unalmasoknak mondhatók, mert nincs falaikban költészet, emlékezés s éltető szellem, mely a nagy multból táplálkozik, hanem csak száraz és zordon prózaiság, az anyagias jelenkor sajátja : az örök város nevét méltán viselő Róma, mely évezredeket élt át, s nagy részben romokban hever, ellenkezőleg, ma is virágzó és elragadó, s örök ifjúságnak örvend, mint halhatatlan eszmék, halhatatlan erő-, s halhatatlan művészetek képviselője, Istenek lakhelye, palladiói s bramantei építészet, rafaeli festészet, michelangelói szobrászat kincstára. Ha jelenleg már a fennhéjázó vers :

»Roma caput mundi, tenet orbis frena rotundi.

(Róma világ feje, mely törvényt szab a föld kerekének.)

régi értelmében jelentőségét elvesztette is : a szellemi hatalom, mely ez ó falakat lelkesíti, ma és örökké él.

Megjártam két halmát, 360 templomának szebb s érdekesebb részét, s élveztem az ó- és középkori művészet összehalmozott kincseit, sokat szemlélődtem a palatinus hegyen, a caesarok palotáinak maradványai közt, s a Forum romanum dialívei alatt, hol Cato megrázta daczos öreg fejét, s a »Senatus populusque romanus« lelkesülten hallgatta ajkairól az ígét : »Ego autem censeo Carthaginem esse delendam« — hol Cicero dörgött Catilina és Clodius ellen ; sétáltam a Via sacra kövezetén, melyen a büszke triumfátorok vonultak diszszekereiken a hősöket megkoszorúzó Capitolba, magok előtt hajtva a legyőzött s rablánczra fűzött barbár fejedelmeket.

Végig néztem a Monte-Pincio, az egykori Collis hortorum óriási cédrusai, pálmái s piniái alul, üde virágszönyegei s most is viritó rózsaligetei illatát lehelve a kitágult tüdőbe, a kiterjedt város kupolás templomai, kertekkel környezett tornáczos márványpalotái felett, megpihentetve sovár szemeimet a sárga Tiberis túlsajátján uralkodó s a nyugvó nap arany sugáiraiban ragyogó Szentpéter egyházán s a Vaticán épülettömegein, hol a pápával egy fedél alatt Michelangelo, Rafael s a belvédéri Apollo lakik — s nem volt szükséges a Fontana di Trevi vizéből innom, s márványmedencéjébe pénzdarabot vetnem — mint ezt tenni szokás — hogy Rómát soha el ne felejtsem s abba újra visszatérni óhajtsak.

De ki is felejthetne el ily benyomásokat? — Teljes hold ragyogott, úszó felhőkön át-át törve, a csillagos, sötétkék égen, s én, egy-két társammal, leszálltam a Capitól udvaráról, mely villamfénnnyel volt világítva, a nagy álmak tanyája, a Forum romanumra, elsétáltam a hold sugáiraiban leirhatlan bűvös hatást árasztó óriási Colisseumig. E sétát még csak néhány év előtt is, midőn még az alkotmányos Itália rendőrsége a közbátorságot jobb karba nem állította, a Campo Vaccinónak nevezett, tehénlegelőül szolgáló, elhagyott pusztaságon, a banditák kedvencz bűvös helyén, nem lett volna tanácsos megkísérteni; ma teljes biztosság érzetében lehetett magamat átadnom ama nagyszerű hatásoknak, miket az ó Róma e központja, a Capitolinus s Palatinus halmoktól keretezve, minden gondolkodó s érző emberre gyakorol. Átvonultak itt lelki szemeim előtt a tógás és a középkori, folyvást viaskodó s pártküzdelmek közt vonagló Róma hosszú századai s egész története, az alapító mesés Romulustól kezdve, a nagy consulokon, Fábiosok- és Scipiókon, Cátók- és Brutusokon, a hatalmas Caesarokon s aljas hízogóiken keresztül, az utolsó kis császár Romulus Augustulusig. Mily végtelen sorozata az emberi s polgári nagyság, hazaszeretet, hősiesség s állambölcséségnek, s közben mily szörnyeteg alakok: a felgyújtott saját fővárosa lángjaiban gyönyörködő s e mellett verseket szavaló Nero, a hajóit elnyelt tengert megkorbácsoltató, s lovát consullá nevező örült Caligula sötét szemei s embervérrel festett kezei! Ott láttam őket, mámoros képzeletemben, melyet a holdas éj megtermékenyített, fenn-

ülni, biborban és aranyban, a Colisseum kölépcsőin s a vad tömegek tapsai közt nézni az éhes fenevadak s halálra ítelt vértanúk rémes küzdelmét, s láttam megnyilni a katakombákat, s halvány árnyak ezreit lépni ki felirásos sírköveik alúl s némán lebegni végig a rommal hintett puszta téren! S a rómaiak, kik az ősi erény idejében képesek voltak a világ meghódítására, kik Brutusokra s Catókra emlékezhettek vissza mint dicső példaadókra, midőn a Brutusok helyébe Sejánusok, s a Gracchusok és Coriolán anyjai s a Virginiák helyébe Messalinák léptek, az undok zsarnokok tiszteletére templomokat, diadalíveket emeltek éppen úgy, mint a kegyes Titusnak s a bölcs Márk-Aurélnek. Ime, ide süllyedt az erényeiből kivetkezett régi Róma, s a keresztyénség ébresztő szellemére volt szükség, hogy az emberiség új életre s erőre keljen. Mindezt elgondoltam a Forum mélabús romjai közt, omlatag diadalívei alatt; de Horátiussal találkozva, ki ez oszlopcsarnokokban szokta tartani esti sétáit, ő mosolyogva szólott hozzám: »*Laetus in praesens animus, quod ultra est, oderit curare et amara leni temperet risu*«.

S eme, Róma minden gondolkodni s érezni képes látogatójával közös élvezeten kívül, mely a nagy emlékezések s tanúságok élénk felidőzésében áll, e külön alkalommal, még azon szerencsében is részesültem, hogy a széles polgárosult világ lelkes emberbarátainak s magas szellemű tudósainak oly fényes koszorúját láttam egybegyűlve, s oly férfiak nagy számát volt módom megismerni, kik nemünknek méltó büszkeségei s éppen most is itt oly szent munkában fáradoztak, melynek sikere többet ér a hódító, népeket leigázó régi triumfátorok összes dicsőségénél. — S mielőtt e sorokat befejezném: el nem mulaszthatom még hálás köszönetemet fejezni ki akademiánk szeretve tisztelt főtitkára iránt, ki Thallóczy és Fehérpataky-nak, akademiánk fiatal jeleseinek kíséretében ugyan ez időben Rómában volt, hol ő már teljesen otthonos, a vatikáni s lateráni gazdag könyvtárak hazánk történetére vonatkozó kincseit kutatni s a tudomány czéljaira kiaknázni, — s ki az ő Róma csodái közt legszeretetre méltóbb s legtanúságosb kalauzom volt, és a nemes élvezeteket, melyekben napról napra részesültem, velem megosztva, éppen ezáltal kétszerezte.

IV. Szám.	Ujabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából. Konek Sándortól. 1875. 55 l.	35 kr.
V. Szám.	A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. Konek Sándortól. 1875. 26 l.	15 kr.
VI. Szám.	Emlékezés Szigethi Warg János l. tag felett. Galgóczy Károlytól. 1875. 23 l.	15 kr.
VII. Szám.	Statistikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. Dr. Weszelovszky Károlytól	70 kr.
VIII. Szám.	Visszapillantás az előbbi m. k. curiának 1724—1769-ki működésére. Wenzel Gusztávtól	80 kr.
IX. Szám.	Emlékezés Csacskó Imre l. tag fölött. Pauler Ti-vadartól	10 kr.

Negyedik kötet. 1876.

I. Szám.	Visszapillantás közgazdaságunk egy negyed századára. Keleti Károlytól	20 kr.
II. Szám.	Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog. Wenzel Gusztávtól	25 kr.
III. Szám.	A szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság rendszere a polgári törvénykezésben magyar szempontból. Tóth Lőrincztől	40 kr.
IV. Szám.	Emlékezés hodosi és kizdiai Br. Sina Simon felett. Tóth Lőrincztől	20 kr.
V. Szám.	Az országos jog és a particularis jogok közti viszony. Wenzel Gusztávtól	60 kr.
VI. Szám.	Emlékezés Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött. Jakab Elek lev. tagtól	40 kr.
VII. Szám.	A telekkönyvi intézmény befolyása a tulajdonjog szerzésére és érvényesítésére. Zlinszky Imre lev. tagtól	40 kr.
VIII. Szám.	Bertha Sándor emlékezete Tóth Lőrincz r. tagtól.	20 kr.
IX. Szám.	Magyarország városai és városjogai a múltban és jelenben. Wenzel Gusztáv r. tagtól	40 kr.

Ötödik kötet. 1877.

I. Szám.	A XV. századi tárnoki jog. Tanulmány a hazai jogtörténet köréből. Wenzel Gusztáv r. tagtól	30 kr.
II. Szám.	Fényes Elek emlékezete. Keleti Károly r. tagtól.	20 kr.
III. Szám.	A társadalom keletkezéséről. Beöthy Leó l. tagtól	60 kr.
IV. Szám.	A »Servitus fumi immittendi« hazai jogunk rendszerében. Wenzel Gusztáv r. tagtól	20 kr.
V. Szám.	Magyarország népességének szaporodása és fogyása országrészek és nemzetiségek szerint. Keleti Károly r. tagtól.	20 kr.
VI. Szám.	Két legujabb törvényhozási mű a polgári perjog köréből. (A német perrend és az osztrák perrendtartási javaslat.) Zlinszky Imre levelező tagtól.	40 kr.
VII. Szám.	Emlékezés alsóviszti Fogarasi János r. tag fölött. Tóth Lőrincz r. tagtól.	40 kr.
VIII. Szám.	Öt év Magyarország bűnvádi statisztikájából. Konek Sándor r. tagtól	40 kr.
IX. Szám.	Magyar hölgyek leveleiről. Deák Farkas l. tagtól.	20 kr.

Hatodik kötet. 1880.

I. Szám.	Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedési mozgalma. Dr. Konek Sándor r. tagtól.	30 kr.
II. Szám.	Nagy férfiak szerepe a történelemben. Zsilinszky Mihály l. tagtól	20 kr.
III. Szám.	Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról. Irodalomtörténeti tanulmány Jakab Elek l. tagtól.	30 kr.
IV. Szám.	Emlékezés Urházy György felett. Szilágyi Sándor r. tagtól	10 kr.

ÉRTEKEZÉSEK

a társadalmi tudományok köréből.

Első kötet. 1867—1870.

I. Szám.	Az uzsora törvényekről. Szinováczy György től. 1867. 17 l.	Ára 10 kr.
II. Szám.	A magyar mezőgazdaság. Keleti Károlytól. 1867. 19 l.	10 kr.
III. Szám.	A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. Dr. Konek Sándortól. 1868. 42 l.	20 kr.
IV. Szám.	A magyar Korona országainak legújabb népesedési mozgalmai. Dr. Konek Sándortól. 1868. 52 l.	20 kr.
V. Szám.	Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. Kautz Gyulától. 1868. 38 l.	20 kr.
VI. Szám.	A statistika hivatalos és tudományos művelése. Keleti Károlytól. 1868. 41 l.	20 kr.
VII. Szám.	A római jog s az újabbkori jogfejlődés. Pulszky Ágostontól. 1869. 27 l.	10 kr.
VIII. Szám.	Gaius. Rentmeister Antaltól. 1869. 116 l.	30 kr.
IX. Szám.	Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. Tóth Lőrincztől. 1869. 26 l.	20 kr.
X. Szám.	A törvénykezés reformja. Ökröss Bálinttól. 1869. 18 l.	20 kr.
XI. Szám.	A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. Csatskó Imrétől. 1870. 26 l.	20 kr.
XII. Szám.	A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megalakulása. Baintner Jánostól. 1870. 37 l.	20 kr.

Második kötet. 1870—1874.

I. Szám.	A fogyasztási egyletek. Dr. Vécsey Tamástól. 1870. 59 l.	20 kr.
II. Szám.	Az emberi öntudat jelen fokáról. Dr. Barsi Józseftől. 1870. 27 l.	10 kr.
III. Szám.	Kassa város parkettkészítése a XV. század kezdetén. Wenzel Gusztávtól. 1870. 43 l.	10 kr.
IV. Szám.	Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. Dr. Suhayda Jánostól. 1871. 12 l.	10 kr.
V. Szám.	Szemle a magyar jogászggyűlések munkássága s eredményei felett. Tóth Lőrincztől. 1872. 88 l.	30 kr.
VI. Szám.	Modern alkotmányos monarchiai intézmények. Ladányi Gedeontól. 1873. 28 l.	10 kr.
VII. Szám.	Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. Kautz Gyulától. 1873. 16 l.	10 kr.
VIII. Szám.	A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. Hajnik Imrétől. 1873. 18 l.	10 kr.
IX. Szám.	A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. Dr. Matlekovits Sándortól. 1873. 32 l.	10 kr.
X. Szám.	Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongresszusokon. Keleti Károlytól. 1874. 32 l.	10 kr.
XI. Szám.	A székely kérdés. Galgóczy Károlytól. 1874. 24 l.	10 kr.
XII. Szám.	Az emberi élet-tartam és a halandóság kiszámításáról. 4 graphicus rajzzal. Körösi Józseftől. 1874. 52 l.	30 kr.

Harmadik kötet. 1875.

I. Szám.	A kényszer-egység és a csődeljárásban. Apáthy Istvántól. 1875. 25 l.	18 kr.
II. Szám.	Quetelet emlékezete. Keleti Károlytól. 1875. 24 l.	10 kr.
III. Szám.	Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. Keleti Károlytól. 1875. 56 l.	40 kr.